

14
14.06.2022

ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ ТА СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ І ПІДПРИЄМНИЦТВА

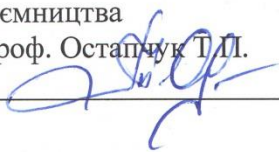
ВАЩЕНКО Людмила Євгеніївна
(студентка групи ЗПВ-18-1)

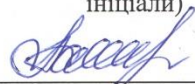
Зачис.

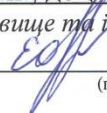
БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

(представлена на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»
галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності
076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»)

Допущено до захисту
протокол № 4
від 16.06.2022
зав. кафедри менеджменту
і підприємництва
д.е.н., проф. Остапчук Т.П.

Керівник роботи:
к.е.н., доц. Пашенко О.П.
(наукове звання, прізвище та
ініціали)

(підпис)

Рецензент
к.е.н., доц. Орлова К.Є.
(прізвище та ініціали)

(підпис)

Житомир, 2022

Анотація

Ващенко Л.Є. Управління оборотним капіталом підприємства. – Рукопис.

Бакалаврська кваліфікаційна робота представлена на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр», галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». – Державний університет «Житомирська політехніка», Житомир, 2022.

У бакалаврській кваліфікаційній роботі розглянуто особливості управління оборотним капіталом підприємства та визначено напрями удосконалення відповідного процесу.

Ключові слова: оборотний капітал, ліквідність, тривалість обороту активів, надлишок активів, нестача активів.

Annotation

Vashchenko L.E. Working capital management of the enterprise. - Manuscript.

The bachelor's qualification work is submitted for the Bachelor's degree, field of knowledge 07 "Management and administration" of specialty 076 "Entrepreneurship, trade and stock exchange activity". - Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr, 2022.

In the bachelor's qualification work the peculiarities of the working capital management of the enterprise are considered and the directions of improvement of the corresponding process are determined.

Keywords: working capital, liquidity, duration of asset turnover, surplus assets, lack of assets.

ЗМІСТ

<i>Вступ</i>	3
<i>Розділ 1. Теоретичні основи управління оборотним капіталом підприємства</i>	6
1.1. Поняття та структура оборотного капіталу підприємства	6
1.2. Система управління оборотним капіталом підприємства	14
1.3. Методичні засади оцінки ефективності використання оборотного капіталу підприємства	21
1.4. Нормативно-правове та інформаційне забезпечення відносин у сфері управління оборотним капіталом підприємства	29
Висновки до розділу 1.....	36
<i>Розділ 2. Аналітична оцінка стану та напрями удосконалення управління оборотним капіталом підприємства ТОВ «Галіївський маслозавод»</i>	38
2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства.....	38
2.2. Діагностика фінансово-економічного стану ТОВ «Галіївський маслозавод».....	44
2.3. Оцінка системи управління оборотним капіталом підприємства ...	51
2.4. Напрями підвищення ефективності управління оборотним капіталом підприємства	60
Висновки до розділу 2	66
<i>Висновки</i>	69
<i>Список використаних джерел</i>	73
<i>Додатки</i>	80

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Орієнтація економіки України на ринкові методи господарювання потребує нових підходів до управління оборотним капіталом. У зв'язку із цим надзвичайно важливим є питання розроблення та реалізації ефективного механізму прийняття управлінських рішень із визначенням структури та складу оборотного капіталу підприємства, а також оптимальної структури джерел його формування. В умовах недостатнього обсягу оборотного капіталу фінансова стійкість не може підтримуватися належним чином, звідси – нестача грошових коштів, що може призвести до зменшення прибутку. Виникає об'єктивна необхідність розроблення та впровадження системи управління оборотним капіталом, що забезпечить стійку фінансову діяльність підприємства.

Дослідження теоретичних підходів до системи управління оборотним капіталом підприємства знайшли відображення у працях вітчизняних учених, таких як: І.О. Бланк, В.І. Блонська, О.С. Бондаренко, М.У. Вахрушина, В.Г. Маршалова, Г.І. Матукова, К.С. Пятиколова, Д.Л. Ящук та ін. Проте в управлінні оборотним капіталом підприємства існує низка невирішених питань, зокрема ефективної політики управління та формування оборотного капіталу, а також визначення оптимального співвідношення рівня прибутковості та рівня ризику діяльності підприємства.

Зазначене обумовило вибір теми, постановку мети та завдань бакалаврської кваліфікаційної роботи. Обрана тема повністю відповідає проблемам напряму підготовки за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

Метою бакалаврської кваліфікаційної роботи є узагальнення та подальший розвиток теоретико-методичних засад управління оборотним капіталом підприємства, а також визначення його стану та ефективності використання ТОВ «Галіївський маслозавод».

Поставлена мета обумовила вирішення наступних **завдань**:

– визначити економічний зміст оборотного капіталу підприємства;

- дослідити механізм управління оборотним капіталом підприємства;
- обґрунтувати методичні засади аналізу рівня ефективності управління оборотним капіталом підприємства;
- проаналізувати нормативно-правове та інформаційне забезпечення відносин у сфері управління оборотним капіталом підприємства;
- надати організаційно-економічну характеристику підприємства;
- провести діагностику фінансово-економічного стану ТОВ «Галіївський маслозавод»;
- проаналізувати систему управління оборотним капіталом ТОВ «Галіївський маслозавод»;
- визначити напрями підвищення ефективності управління оборотним капіталом підприємства.

Об’єктом дослідження у бакалаврській кваліфікаційній роботі виступає процес управління оборотним капіталом підприємства, **предметом** – теоретичні, методичні та прикладні засади підвищення ефективності управління оборотним капіталом підприємства.

Методи дослідження. Теоретико-методичною основою бакалаврської кваліфікаційної роботи виступив системно-структурний підхід, що розглядає процес управління оборотним капіталом підприємства як цілісну структуровану систему, що є одночасно частиною управління підприємством в цілому. Вирішення поставлених у роботі завдань забезпечувалося використанням основних методів дослідження, а саме методів наукової абстракції, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, логічного аналізу, системного підходу тощо. Для розв’язання визначених завдань також застосовувались наступні методи: монографічний – при вивченні літературних джерел та нормативно-правових актів; теоретичне узагальнення, порівняння та аналогії – для розкриття сутності поняття «оборотний капітал»; класифікації – для систематизації ознак класифікації видових проявів оборотного капіталу, балансовий та аналізу – для дослідження тенденцій функціонування підприємства; синтезу – для формулювання висновків про рівень стану та ефективності управління оборотним капіталом підприємства.

Інформаційною базою дослідження виступили наукові фахові, навчальні та методичні публікації провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, чинне законодавство України, статистичні дані, дані фінансової та управлінської звітності досліджуваного підприємства.

Практичне значення одержаних результатів полягає у обґрунтуванні резервів підвищення ефективності використання оборотним капіталом підприємства. Визначено економічний ефект від реалізації запропонованих заходів.

Структура та обсяг бакалаврської кваліфікаційної роботи. Бакалаврська кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладено на 80 сторінках друкованого тексту. Робота містить 20 таблиць та 5 рисунків. Список використаних джерел налічує 71 найменування. Робота містить 2 додатки.

Розділ 1

Теоретичні основи управління оборотним капіталом підприємства

1.1. Поняття та структура оборотного капіталу підприємства

В умовах нестабільності економіки управління фінансовими ресурсами підприємства є важливим етапом фінансового менеджменту. Особливу увагу необхідно приділяти оборотному капіталу, адже від якості управління ним залежить безперервність процесу виробництва та реалізації продукції, ліквідність підприємства та його платоспроможність.

Існування великої кількості теоретичних розробок, не знижують доцільності дослідження управління оборотним капіталом підприємства, визначення джерел його формування, шляхів стабілізації руху оборотного капіталу, що потребують подальшого наукового обґрунтування.

Термін «оборотний капітал» походить від англійського поняття “circulating capital”. Для української економіки термін «оборотний капітал» є відносно новим, більш звичним і застосованим є термін «оборотні активи», «поточні активи», «оборотні кошти» [62].

Оборотний капітал – можна розглядати як предмет праці у грошовому еквіваленті, що існує на всіх стадіях кругообігу та який споживається в процесі одного операційного циклу і цілком переносить свою вартість на створений продукт під час виробництва.

Поняття «оборотний капітал» складається з двох понять «оборотний» і «капітал». Для надання характеристики поняттю «оборотний капітал» доцільно дослідити цю категорію даючи пояснення його складовим елементам. Так, слід розглянути, що собою представляє поняття «капітал», який за своєю сутністю є досить багатогранною категорією.

Вперше трактування поняття «капітал» надав засновник класичної англійської школи політекономії А. Сміт, який запропонував розуміти його як «сукупності тих запасів, від яких очікується одержання прибутку та які використовуються для подальшого виробництва продукції» [30].

Т.В. Дробошевська, Л.М. Фільштейн, дають таке визначення капіталу – це частина фінансових ресурсів, що введена підприємством в обіг і приносить доходи від цього обігу [18].

П.В. Круш та Д.О. Мастюк в своєму дослідженні, узагальнюючи поняття «капітал», трактують його як таке багатство, що створюється відповідною працею та використовується в подальшому виробництві товарів, послуг і приносить дохід його власникові. Таким чином, головною особливістю капіталу є процес його обігу з метою одержання прибутку [30].

Н.С. Носань, В.Г. Мартінович вважають, що капітал є основою для формування та розвитку підприємства, забезпечуючи у процесі його використання інтереси держави, власників та працівників підприємств [40].

Т.В. Дробошевська, Л.М. Фільштейн вказують на те, що ряд науковців капіталом вважають всі активи й джерела їхнього формування, у той час як у чисто економічному аспекті капітал – це реальне майно, тобто засоби виробництва та предмети праці. Завдяки такому розмежуванню, у літературі по економіці категорія «оборотний капітал» стала тотожною категорії «оборотні виробничі фонди», а в літературі по фінансам – тотожною всім «оборотним коштам». Тобто мова йде про здатність оборотного капіталу швидко трансформуватися в грошові засоби, не виділяючи ні матеріально-речову складову, ні вартісну [18].

Н.Л. Марусяк, на підставі дослідження літературних джерел, відзначає, що первісною формою оборотного капіталу є грошова форма, що вкладається у виробничі запаси, переходячи із сфери обігу в сферу виробництва [35].

Ряд дослідників вживають також поняття «оборотні виробничі фонди» та «фонди обігу». Це пов'язано з тим, що в умовах товарно-грошових відносин матеріальні засоби підприємства виступають не лише в натуральній, але й у вартісній формі: «... предмети праці в грошовій формі складають виробничі оборотні фонди. До них на промислових підприємствах відносяться: сировина, матеріали, паливо, запаси, частини та інші матеріальні цінності» [18, с. 205].

Значить, головною особливістю оборотного капіталу є процес його обігу з метою одержання прибутку. Важливим в дослідженні сутності оборотного капіталу є окреслення певних ознак, які виявляють ті особливості економічної категорії, що визначають поняття «оборотний капітал» підприємства.

Марусяк Н.Л. наголошує, що кругообіг та форми участі оборотного капіталу в економічній діяльності підприємства дають підстави класифікувати його за такими ознаками: залежно від функціонального призначення розрізняють оборотний капітал у сферах виробництва, обігу та інвестицій; залежно від участі оборотного капіталу в економічному процесі його трансформаційна форма представлена виробничими запасами, запасами незавершеного виробництва, готовою продукцією, дебіторською заборгованістю, поточними фінансовими інвестиціями, грошовими ресурсами; залежно від ступеня ліквідності оборотний капітал виступає у формі високоліквідних, середньоліквідних, низьколіквідних оборотних активів; залежно від фінансового ризику оборотний капітал формує групи високоризикованих, середньоризикованих та низькоризикованих оборотних активів; в залежності від рівня варіювання у безперервному технологічному процесі оборотний капітал є постійним та змінним [36].

Така систематизація оборотного капіталу за різними ознаками дає змогу розкрити його економічну сутність, особливості формування та використання у реальному секторі економіки [36]. В своїх дослідження ряд авторів пропонують різні підходи до визначення сутності оборотного капіталу, поділ його на різновиди за ознаками.

Так, Сурніна К.С. виділяє шість ознак оборотного капіталу [60, с. 122]. На підставі розглянутих підходів до визначення сутності поняття «оборотний капітал» можна узагальнити основні ознаки оборотного капіталу (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Узагальнення ознак оборотного капіталу

Автор	Ознака	Зміст оборотного капіталу за ознакою
1	2	3
Марусяк Н.Л. [36]	залежно від функціонального призначення;	- розрізняють оборотний капітал у сферах виробництва, обігу та інвестицій
	залежно від участі	представлені: виробничими запасами,

	оборотного капіталу в економічному процесі;	запасами незавершеного виробництва, готової продукції, дебіторською заборгованістю, поточними фінансовими інвестиціями, грошовими ресурсами
--	---	---

Продовження табл. 1.1

1	2	3
	в залежності від рівня варіювання у безперервному технологічному процесі	є постійним та змінним
	залежно від фінансового ризику формує групи	високоризикованих, середньоризикованих та низькоризикованих оборотних активів
	залежно від ступеня ліквідності виступає у формі	високоліквідних, середньоліквідних, низьколіквідних оборотних активів
Сурніна К.С. [60, с. 122]	за видами	сировина, матеріали, напівфабрикати; готова продукція; дебіторська заборгованість; грошові кошти та їх еквіваленти; інші.
	За характером участі в операційному процесі	оборотні активи, які обслуговують виробничий цикл підприємства; оборотні активи, які обслуговують інвестиційну діяльність господарського товариства, оборотні активи, які обслуговують фінансовий цикл господарського товариства
	за ліквідністю	високоліквідні; швидколіквідні; низьколіквідні
	за джерелами формування	зовнішні; внутрішні
	за кругообігом	початкові; функціонуючі; накопичені
	за правом власності	власні; позичені
	за принципом нормування	нормовані; ненормовані
	за ступенем ризику	мінімальний; малий; середній; високий

Джерело: складено автором на основі [36; 60]

Існування значної кількості ознак, які розглядаються як специфічні особливості оборотного капіталу лише підтверджує складність цієї категорії, яка потребує спеціальних підходів до її оцінки та обґрунтування відповідних методів до управління оборотним капіталом підприємства. Основною метою ефективного управління оборотним капіталом підприємства є забезпечення прибутковості та стійкого фінансового стану підприємства.

Стосовно оборотного капіталу, в економічній літературі існує значна кількість трактування цього поняття.

Соломіна Н.Ю. відмічає, що сутність оборотного капіталу залежить від обраного підходу до надання такого визначення, серед яких можна виділити такі: визначення оборотного капіталу як протипаги основному капіталу; визначення

оборотного капіталу з позиції напрямків використання капіталу; визначення оборотного капіталу з позиції вартісної оцінки капіталу та його грошового вираження; визначення оборотного капіталу за критеріями ліквідності; визначення оборотного капіталу за особливістю участі у виробничому, операційному та фінансовому циклах; визначення оборотного капіталу за способом перенесення вартості на вироблений продукт; визначення оборотного капіталу за параметрами кругообігу тощо [58].

Бондаренко О.С. в своєму дослідженні запропонував виділяти такі підходи до тлумачення сутності оборотного капіталу [8]:

- 1) оборотний капітал як грошові кошти, авансовані для формування оборотних виробничих фондів і фондів обігу;
- 2) оборотний капітал як мобільні активи, які використовуються і реалізуються підприємством впродовж року або операційного циклу;
- 3) оборотний капітал як авансована вартість.

Враховуючи перелічені підходи до трактування сутності оборотного капіталу розглянемо цю категорію за різними авторами (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Визначення поняття «оборотний капітал» підприємства

Джерело	Характеристика поняття «оборотний капітал»	Ключові слова
1	2	3
Пельтек Л.В., Писаренко С.М. [46, с. 44]	Це грошові ресурси або група мобільних активів підприємства, із періодом використання до одного року, які безпосередньо обслуговують операційну діяльність підприємства і внаслідок високого рівня ліквідності повинні забезпечувати його платоспроможність за поточними фінансовими зобов'язаннями	грошові ресурси
Сорока Р.С. [59, с. 217]	Оборотний капітал – це фінансові ресурси підприємств, які інвестуються ними на формування оборотних активів з метою отримання прибутку	фінансові ресурси підприємств
Мазаракі А.А. [34, с. 524]	Оборотний капітал це – сукупність матеріальних та грошових цінностей (економічних ресурсів) підприємства, що знаходяться у постійному кругообігу, змінюють свою матеріальну форму протягом одного операційного циклу та в повному обсязі переносять свою вартість на товари, що реалізує підприємство	сукупність матеріальних та грошових цінностей
Поддєрьогін А.М. [48, с. 189]	Оборотний капітал (оборотні кошти) – це кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди й у фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку	кошти, авансовані в оборотні виробничі

		фонди й у фонди обігу
--	--	--------------------------

Продовження табл. 1.2

1	2	3
Азаренкова Г.М. [1, с. 126]	Оборотні кошти – це грошові ресурси, які вкладено в оборотні виробничі фонди та фонди обігу для забезпечення безперервного виробництва і реалізації виготовленої продукції та які беруть участь у виробничому процесі один раз і повністю переносять свою вартість на собівартість продукції	грошові ресурси, які вкладено в оборотні виробничі фонди та фонди обігу для забезпечення безперервного виробництва
Т.В. Дробошевська, Л.М. Фільштейн [18, с. 205]	Оборотний капітал – це грошові кошти, вкладені в оборотні засоби і засоби обігу для того, щоб забезпечити процес виробництва й реалізації продукції і за сприятливих умов отримати при-буток	грошові кошти, вкладені в оборотні засоби і засоби обігу для забезпечення процесу виробництва й реалізації продукції
Гоцуляк С.М. [15, с. 40]	Оборотний капітал підприємства – це сукупність економічних відносин, пов'язаних з формування та використанням фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення ефективності та безперервності функціонування підприємства у короткостроковому періоді	сукупність економічних відносин
Косарева И.П., Великий Ю.Н., Капустенко Ю.М. [29]	Оборотний капітал підприємства - це фінансові ресурси підприємства, в грошовій і матеріальній формі, що авансовані в оборотні засоби і засоби обігу, які беруть участь у виробничому процесі один раз і повністю переносять свою вартість на собівартість продукції і представляють собою сукупність економічних відносин, реалізація яких впливає на фінансовий стан підприємства та його прибутковість.	фінансові ресурси підприємства

Джерело: складено автором на основі [1; 15; 18; 29; 34; 46; 48]

Можна виділити два види функцій. Перший, що використовуються при реалізації процесу управління як специфічної діяльності, а другий вид функцій – це ті, що характерні для кожній економічній категорії.

Важливим в управлінні підприємством і зокрема, що стосується управління оборотнім капіталом підприємства, провідну роль відіграють функції та

принципи. В цілому функції управління поділяються на основні до яких належать: планування, прогнозування, аналіз, контроль, організація і мотивація.

Для підвищення рівня прибутковості підприємства, важливим стає впровадження ефективного управління оборотним капіталом. Так, співвідношення оборотних коштів, що перебувають у сфері виробництва й у сфері обігу, є неоднаковим у різних галузях економіки України. Пояснюється це особливостями організації виробництва, постачання, збуту, а також системами розрахунків. Для забезпечення безперервності процесу виробництва і реалізації продукції необхідно досягти оптимального співвідношення оборотних коштів у сфері виробництва й обігу. При цьому підприємство зацікавлене у зменшенні оборотних коштів у сфері обігу за рахунок поліпшення системи постачання, раціональніших форм розрахунків [29].

Функції, що характеризують таку економічну категорію, як «капітал» називають наступні: стартова, гарантійна, захисна, регулююча та репрезентуюча [30].

Т.В. Дробошевськ і Л.М. Фільштейн вказують, що сутність оборотного капіталу, як і кожної економічної категорії, найбільш повно виражається в його функціях. Ці два автори посилаючись в своєму дослідженні на І. Зятковського та Г. Кірейцева, вважають, що специфічною функцією оборотного капіталу є розрахункова функція і також відтворювальна [18].

Бланк І.А. виділяє дві функції оборотного капіталу: виробничу і платіжно-розрахункову [5].

Слід зазначити, згідно рис. 1.1, представлено функції оборотного капіталу, що визначені на підставі дослідження різних науковців стосовно наведеного питанні – обґрунтування функцій оборотного капіталу підприємства відповідають їх економічному змісту і сутності. Основні функції, що притаманні капіталу в загалі, на наш погляд, також характерні й для оборотного капіталу підприємства. Тракткування перелічених функцій надані відповідно до джерела [30].

Так, стартова функція – що виступає початком господарської діяльності підприємства не може бути реалізована без залучення оборотного капіталу.

Зрозуміло, що при наявності лише основних фондів, але при відсутності оборотного капіталу неможливо розпочати господарську діяльність.

Гарантійна функція повністю відповідає призначенню оборотного капіталу, який також є гарантом ефективної діяльності підприємства та є предметом аналізу кредиторів підприємства.

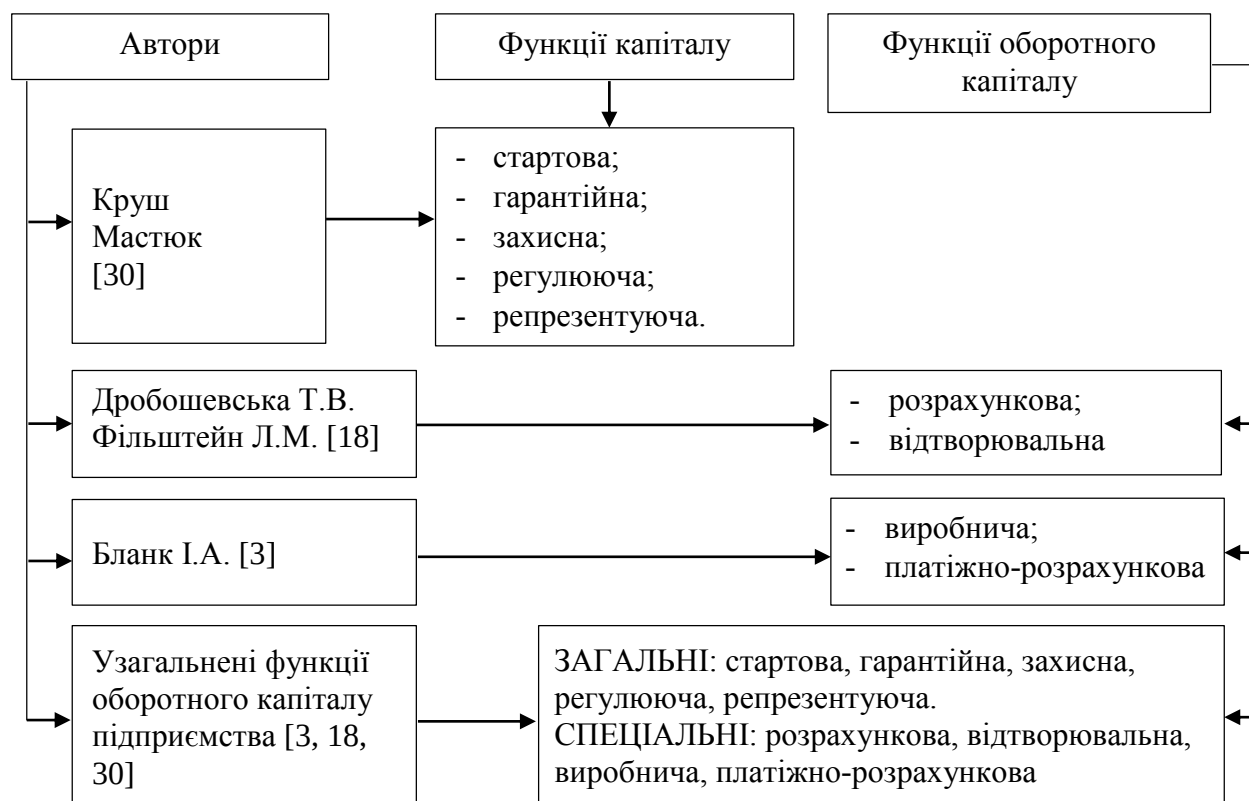

Рис. 1.1. Формування функцій оборотного капіталу підприємства
Джерело: складено автором на основі [3;18;30]

Захисна функція – для оборотного капіталу є дійсно важливою, оскільки основні фонди можуть бути орендовані, а оборотний капітал повинен бути в наявності і примати участь у створенні продукту підприємства та отриманні прибутку.

Функція регулювання трактується як ступінь довіри до підприємства з боку кредиторів, інвесторів, клієнтів та інших контрагентів. Оцінка ступеню довіри неможлива без врахування оборотного капіталу. Спеціальні функції, що обґрунтовані різними авторами [3; 18]: розрахункова, відтворювальна, виробнича, платіжно-розрахункова найбільш повно і конкретно відповідають сутності оборотного капіталу.

В фінансово-господарській діяльності значення оборотного капіталу є досить суттєвим. Неефективне управління оборотним капіталом може викликати нестачу оборотного капіталу, що веде до різних проблем, а це, в першу чергу, впливає на скорочення прибутковості або взагалі виникають збитки, погіршується фінансовий стан підприємства, його ліквідність, кредитоспроможність та загальна інвестиційна привабливість підприємства. Тому дослідження сутності, функцій оборотного капіталу сприятиме розумінню процесів, які виникають на підприємствах.

1.2. Система управління оборотним капіталом підприємства

В умовах трансформації і посилення структурних зрушень в економіці України в процесі переходу всіх суб'єктів господарювання на якісно нові принципи побудови операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, з урахуванням основоположних засад ринкової економіки, все більшої актуальності набуває необхідність використання раціонального і зваженого підходу до формування кожним підприємством політики управління оборотними активами та їх фінансуванням, з метою забезпечення нормальної та ефективної господарської діяльності. Особливого значення набувають проблеми створення таких механізмів управління оборотними активами підприємств, які б відповідали ринковим умовам господарювання та забезпечували достатній рівень платоспроможності, ліквідності та прибутковості.

Управління оборотним капіталом підприємства є складним процесом. Під системою управління оборотним капіталом підприємства варто розуміти сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних елементів, що забезпечують цілеспрямований вплив на об'єкт управління шляхом реалізації функцій управління через застосування комплексу методів управління з метою забезпечення достатнього рівня ліквідності та платоспроможності підприємства. Система управління оборотним капіталом підприємства являє собою частину

загальної фінансової стратегії підприємства, що полягає у формуванні необхідного обсягу і складу оборотного капіталу, раціоналізації й оптимізації структури джерел його фінансування [33, с. 231].

Принципи управління оборотним капіталом підприємства представлено на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Принципи управління оборотним капіталом підприємства
Джерело: складено автором на основі [63]

Управління оборотним капіталом полягає в пошуку ефективних форм його фінансування, оптимізації обсягу, удосконаленні структури, забезпеченні прийняттого рівня ліквідності та підвищенні ефективності використання [20; 31].

Політика управління оборотним капіталом повинна забезпечити пошук компромісу між ризиком втрати ліквідності і ефективністю роботи, що зводиться до вирішення таких двох важливих задач, як забезпечення платоспроможності та прийняттого обсягу, структури і рентабельності активів.

На основі аналізу розробок дослідників [12; 20; 32; 44; 45; 62] пропонуємо наступну систему управління оборотним капіталом підприємства, яка наведена на рис. 1.3.

Рис. 1.3 Система управління оборотним капіталом підприємства
Джерело: складено автором на основі [12; 20; 32; 44; 45; 62]

При плануванні потреби в оборотному капіталі необхідно не тільки враховувати результати аналізу оборотного капіталу за попередній період, але й очікуваний ринковий попит на виготовлену продукцію, тобто слід спрогнозувати очікуваний обсяг збуту [44, с. 23]. У відповідності з прогнозом збуту визначають в які оборотні активи і в якому обсязі направляти інвестиції, а також через який період часу необхідно знайти нові джерела фінансування. Центральну роль в системі планів грає виробнича програма підприємства (план випуску продукції), яка є стержнем всього планування операційної діяльності.

Розрахунок потреби в оборотних активах здійснюється шляхом використання відповідних методів нормування: аналітичного, коефіцієнтного, прямого розрахунку, кумулятивного та елективного [45, с.236].

Наступною складовою системи є управління елементами оборотного капіталу, які можна поділити на три основні групи [46, с.47], а саме:

1. Управління запасами, мета якого – забезпечення і підтримування оптимальної кількості і типів фізичних ресурсів, необхідних для реалізації стратегічного плану організації, доведення загальної суми щорічних витрат на утримання запасів до мінімуму за умови ефективного їх використання.

Для формування оптимального обсягу запасів поряд з експертними застосовують статистичні методи, які базуються на кількісній ретроспективній інформації. До таких методів належать [20, с.79]:

- оборотно-вартісний (ABC) аналіз, який дозволяє класифікувати ресурси підприємства за ступенем їх важливості;
- варіаційний (XYZ) аналіз, що передбачає оцінку значимості запасів у залежності від частоти споживання;
- QRS-аналіз запасів, що розділяє запаси та їх постачальників на три групи, на основі обсягу необхідних капіталовкладень.

На практиці для мінімізації витрат з обслуговування запасів зазвичай використовують модель Уїлсона, що припускає розділення запасів на категорії, виходячи з їх вартості, обсягу і частоти витрачання; прогнозують інфляційні витрати на формування запасів та інфляційного прибутку, приділяють значну

увагу управлінню витратами зберігання, складування, утилізації невикористаних запасів, напівфабрикатів та тому подібне.

2. Управління коштами у розрахунках, завданням якого є оцінка реального стану дебіторської заборгованості, тобто оцінка вірогідності безнадійних боргів, яка ведеться окремо по групах дебіторської заборгованості. При управлінні дебіторською заборгованістю необхідно контролювати стан розрахунків з покупцями за простроченою заборгованістю; орієнтуватися на більше число покупців, щоб понизити ризик несплати одним або декількома крупними покупцями; стежити за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості; надавати знижки при достроковій оплаті тощо.

3. Управління грошовими коштами та їх еквівалентами, найважливішим моментом якого є розрахунок мінімально необхідної суми грошових активів. Його пропонується будувати на плануванні грошового потоку за поточними господарськими операціями і обсягом витрачання активів по них в майбутньому періоді.

Оперативне та середньострокове планування грошових коштів уможливорює уникнення касових розривів або запровадження своєчасних заходів щодо їх усунення. Для завчасного попередження потенційної тимчасової нестачі грошових коштів у фінансовому менеджменті застосовуються такі найбільш розповсюджені джерела фінансування, як власний капітал, банківські кредитні ресурси (овердрафт, кредит, відновлювана кредитна лінія), комерційний кредит, факторинг тощо. Розробка платіжного календаря дозволяє ретельно планувати грошові потоки, оперативно реагувати на можливі зміни, не заморожуючи зайвих коштів, гнучко перерозподіляти вільні оборотні кошти між елементами оборотного капіталу.

При розрахунку мінімального, максимального і середнього залишку грошових коштів рекомендується використовувати класичну модель Баумоля і Міллера-Орра.

Структура оборотних активів повинна відповідати вибраній підприємством моделі їх фінансування. В економічній літературі виділяють в основному три

підходи до фінансування оборотного капіталу: консервативний, поміркований, агресивний [45, с. 237]. Консервативна політика включає комбінацію консервативних стратегій формування і фінансування оборотного капіталу. Помірна поєднує консервативну політику щодо формування оборотного капіталу і агресивну щодо джерел його фінансування. Агресивна комбінує агресивні стратегії. При комплексній консервативній політиці підприємницький ризик є мінімальним і забезпечується менша віддача (оборотність, рентабельність капіталу), помірна політика супроводжується середнім ризиком і середньою віддачею, агресивна - високим ризиком і високим рівнем ефективності використання оборотного капіталу.

В основу цих підходів покладено класифікацію оборотного капіталу, згідно з якою вони можуть бути постійним та змінним. Тому в процесі управління оборотним капіталом слід встановлювати його сезонну складову, яка виражається різницею між максимальною та мінімальною потребою в ньому протягом року. Характер формування оборотного капіталу пов'язаний із обранням довгострокових або короткострокових джерел фінансування постійної та змінної його частини.

В табл. 1.3 представлено підходи до фінансування оборотного капіталу підприємства [31, с.105].

Таблиця 1.3

Підходи до фінансування капіталу

Вид капіталу	Підхід до фінансування капіталу		
	Агресивний	помірний	консервативний
Необоротний	40 % - ДЗ; 60 % - ВК	20 % - ДЗ; 80 % - ВК	10 % - ДЗ; 90 % - ВК
Постійний оборотний	50 % - ДЗ; 50 % - ВК	25 % - ДЗ; 75 % - ВК	100 % - ВК
Змінний оборотний	100 % - КЗ	100 % - КЗ	50 % - ВК; 50 % - КЗ

Примітка. ДЗ - довгострокові зобов'язання; ВК - власний капітал; КЗ - короткострокові зобов'язання.

Джерело: складено автором на основі [31]

Контроль оборотного капіталу - це організований підприємством процес перевірки виконання всіх управлінських рішень у сфері формування та використання оборотного капіталу з метою реалізації розробленої стратегії розвитку підприємства [45, с. 238]. Для того, щоб бути ефективним, контроль повинен мати певні важливі властивості. Йому слід бути стратегічно спрямованим, орієнтованим на кінцеві результати, бути економічним, оперативним, своєчасним і постійним. Використання на підприємстві якісно злагодженої системи контролю допоможе істотно підвищити ефективність процесу управління оборотним капіталом.

Під час аналізу ефективності використання оборотного капіталу розглядається динаміка обсягу та динаміка складу оборотного капіталу з метою оцінювання рівня його ліквідності. Далі вивчається динаміка оборотності окремих видів оборотного капіталу в загальній його сумі.

Належний рівень ефективності використання оборотного капіталу підприємства можливо контролювати шляхом:

1) покращення оборотності оборотного капіталу є одним з пріоритетних завдань управління оборотного капіталу підприємства, оскільки показник оборотності є одним з ключових показників, що характеризує ефективність його використання [67, с. 441];

2) підвищення рівня рентабельності оборотного капіталу, що визначається як відношення прибутку від звичайної діяльності до оборотного капіталу [67, с. 441];

3) забезпечення необхідного рівня ліквідності активів та поточної платоспроможності підприємства. Хоч усі види оборотного капіталу, в тому чи іншому ступені є ліквідними, загальний рівень їх ліквідності повинен забезпечувати необхідний рівень платоспроможності підприємства по поточних фінансових зобов'язаннях. З цією метою з урахуванням обсягу і графіка платіжного обороту підприємства повинна бути визначена частка оборотного капіталу у високоліквідній формі (тобто у формі прямих засобів платежу і їх резервів у формі короткострокових фінансових вкладень) [46, с. 47];

4) забезпечення фінансової стійкості. Залежно від специфіки діяльності підприємства оборотний капітал може бути сформований як повністю за рахунок власних коштів, так із застосуванням залучених фінансових ресурсів. Практика формування оборотного капіталу повністю за рахунок власних фінансових ресурсів, з одного боку, свідчить про високий рівень фінансової незалежності підприємства, з іншого – може виступати свідченням нераціональної грошово-кредитної політики підприємства [43, с. 157].

Результати аналізу дають змогу визначити загальний рівень ефективності управління оборотним капіталом підприємства та виявити основні напрями його підвищення в майбутньому періоді.

Наведена система управління оборотним капіталом дозволяє визначити ефективність використання оборотного капіталу, забезпечити виробництво оборотним капіталом у необхідних обсягах і структурі та контролювати ефективність формування та використання оборотного капіталу.

Управління оборотними коштами є важливою частиною забезпечення ефективної діяльності промислових підприємств, оскільки від правильності визначення потреби в оборотному капіталі, ефективності їх використання залежить виконання запланованих показників динаміки виробництва і реалізації продукції, стійкість фінансового стану підприємств, їх кредитоспроможність та інвестиційна привабливість.

Отже, управління оборотним капіталом підприємства – складний процес, який потребує від менеджерів швидкого прийняття рішення щодо управління грошовими коштами, дебіторською заборгованістю підприємства, спонукає на пошуки нових ринків збуту, нормування залишків готової продукції та запасів. Тому управління оборотним капіталом підприємства повинно базуватися на визначених принципах, що дасть змогу підприємству мати нормативні значення ліквідності та платоспроможності.

1.3. Методичні засади оцінки ефективності використання оборотного капіталу підприємства

У сучасних економічних реаліях ефективне здійснення операційної діяльності вітчизняних підприємств та її розвиток значною мірою залежать від рівня їх платоспроможності та ліквідності. Зокрема, нагальною проблемою для українських підприємств є пошук шляхів покращення використання оборотних активів. Одним із напрямів підвищення ефективності застосування оборотних активів є забезпечення відповідного рівня управління ними, який можливий на основі проведення глибинної та всебічної оцінки.

Політика управління оборотним капіталом - це частина загальної фінансової політики підприємства, що полягає у формуванні необхідного обсягу та складу оборотного капіталу, раціоналізації та оптимізації структури джерел його формування [45 с. 239].

Ефективне використання оборотного капіталу відіграє велику роль у забезпеченні нормалізації роботи підприємства, підвищення рівня рентабельності господарювання та залежить від дії множини факторів. У сучасних умовах великий негативний вплив на ефективність використання оборотних активів, уповільнення їх оборотності мають фактори кризового стану економіки, що діють незалежно від бажання підприємства. Разом з тим, підприємства мають внутрішні резерви підвищення ефективності використання мобільних активів, на які воно може суттєво впливати [37].

До них відносять: нормування матеріальних оборотних активів; використання тривалих господарських зв'язків; удосконалення систем розрахунків; раціональна організація продажу; систематичний контроль за оборотністю коштів у розрахунках тощо [64].

Наразі в процесі оцінки ефективності використання оборотного капіталу доцільним є розмежування проведеної оцінки за такими напрямками:

- 1) оцінка ефективності формування оборотних засобів;
- 2) оцінка ефективності використання обігового капіталу;

3) оцінка ефективності фінансування (формування обігового капіталу);

4) оцінка ефективності управління оборотним капіталом із позиції ліквідності балансу.

При цьому в рамках кожного із виділених напрямків пропонується реалізація наступних аналітичних процедур:

- обґрунтування та вибір фінансових індикаторів (коефіцієнтів), що виступають показниками ефективності управління;

- обґрунтування критеріальних кількісних значень обраних показників, визначальних ефективність управління, тобто, таких значень коефіцієнтів, яких необхідно досягти в процесі використання оборотних коштів у виробничому процесі та у процесі забезпечення їхнього фінансування;

- оцінка поточної ситуації в окремого підприємства за обраними показниками ефективності, зіставлення їх фактичних значень із критеріальними параметрами;

- виявлення значущих невідповідностей, пошук причин; аналіз прийнятності або неприпустимість виявлених відхилень для конкретної організації.

Аналіз оборотного капіталу підприємства проводиться за наступними напрямками [36; 4].

На першому етапі аналізу розглядається динаміка загального обсягу оборотного капіталу, і навіть динаміка питомої ваги оборотного капіталу у сумі активів підприємства.

Для цього необхідно проаналізувати склад та структуру оборотних коштів у розрізі їх поділу на оборотні виробничі фонди та фонди обігу, а також за окремими елементами у межах кожної групи за ряд попередніх років, виявити їх динаміку; зіставити зміну оборотних коштів та їх окремих елементів з динамікою отриманої виручки. Також доцільно досліджувати структуру окремих видів оборотних засобів, зокрема: матеріальних запасів – виявлення надлишкових величин; дебіторську заборгованість – виявлення простроченої заборгованості по відвантаженій продукції, або наявності на складі надлишкових значень елемента "аванси видані"; грошових коштів - визначення надлишку, чи, навпаки, нераціонального надлишку. За підсумками даного етапу потрібно визначити тип

політики формування оборотних коштів на конкретному підприємстві (консервативний, помірний чи агресивний), що визначається загалом на основі отриманих часток мобільних активів в обсягах реалізованої продукції – що менше зазначені частки, то більше агресивною є сформована політика управління обіговими активами.

На другому етапі аналізу розглядається динаміка складу оборотного капіталу підприємства у межах основних його видів - запасів сировини, матеріалів; запасів готової продукції; дебіторської заборгованості; залишків фінансових активів. У процесі цього етапу аналізу розглядається динаміка частки основних видів оборотного капіталу у його сумі. Також аналіз складу оборотного капіталу підприємства за окремими їхніми видами дозволяє оцінити рівень їхньої ліквідності. Рівень ліквідності визначається за допомогою таких коефіцієнтів.

Коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності - дозволяє оцінити якою мірою оборотний капітал покриває короткострокові зобов'язання, рекомендоване значення: від 2,0 до 3,0. Розраховується за формулою (1.1) [4, с. 250].

$$К_{пл} = ОА / КЗ, \quad (1.1)$$

де $К_{пл}$ - коефіцієнт поточної ліквідності; $ОА$ – оборотні активи; $КЗ$ – короткострокові зобов'язання.

Коефіцієнт швидкої ліквідності - показує, яка частина короткострокових зобов'язань може бути погашена не тільки за рахунок наявних грошових коштів, а й очікуваних надходжень від дебіторів, рекомендоване значення: від 1,0 до 1,5. Розраховується за такою формулою (1.2).

$$К_{шл} = (ГЗ + КФВ + КДЗ) / КЗ, \quad (1.2)$$

де $К_{шл}$ – коефіцієнт швидкої ліквідності; $ГЗ$ – грошові засоби; $КФВ$ – короткострокові фінансові вкладення; $КДЗ$ – короткострокова дебіторська заборгованість.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності - показує яку частину короткострокових зобов'язань організація може погасити найближчим часом з допомогою коштів. Рекомендоване значення: від 0,2 до 0,5. Розрахунок проводиться у разі формули (1.3) [4, с. 251].

$$\text{Кал} = \Gamma\text{З}/\text{КЗ}, \quad (1.3)$$

де Кал – коефіцієнт абсолютної ліквідності.

Відповідність фактично отриманих значень даних коефіцієнтів їх рекомендованого рівня свідчить про ліквідності сформованого балансу на певну дату та високу платоспроможність організації.

Оцінка ефективності управління оборотним капіталом із позиції ліквідності балансу, дозволяє обґрунтувати раціональність (або нераціональність) такого управління щодо можливості забезпечити покриття короткострокових зобов'язань різними видами сформованих оборотних засобів та оцінити рівень ризику втрати платоспроможності організації у поточному та перспективний період.

На третьому етапі аналізу вивчається оборотність окремих видів оборотного капіталу та загальної їх суми. Цей аналіз проводиться з використанням таких показників.

Коефіцієнт оборотності оборотного капіталу характеризує швидкість перетворення оборотного капіталу організації з матеріально-речовинної форми на грошову і навпаки. Розраховується за такою формулою (1.4).

$$\text{Коб} = \text{ВП} / \text{ОКср}, \quad (1.4)$$

де Ко - коефіцієнт оборотності оборотного капіталу; ВП - прибуток від продажів; ОКср – середня величина оборотного капіталу.

Період одного обороту оборотного капіталу: відображає період часу в днях, протягом якого здійснюється перетворення оборотного капіталу з матеріально-речовинної форми на грошову та навпаки. Розрахунок провадиться за формулою (1.5) [4, с. 251]

$$\text{Тоа} = 360/\text{Коб}, \quad (1.5)$$

де Тоа – період обороту оборотного капіталу.

Сума вивільнених (-) або додатково залучених (+) всіх оборотних коштів за рахунок зміни їхньої оборотності порівняно з попереднім роком розраховується за формулою (1.6).

$$\text{В} (+,-) = (\text{ВП}/360) * (\text{Тоа1} - \text{Тоа0}), \quad (1.6)$$

де (+,-) - залучення (вивільнення) оборотних коштів; $Toa1$ – період обороту оборотного капіталу за звітний період, дні; $Toa0$ – період обороту оборотного капіталу за попередній період, дні.

Коефіцієнт оборотності запасів: характеризує швидкість перетворення запасів з матеріально-речовинної форми на грошову. Розраховується за такою формулою (1.7) [4, з. 252].

$$Kobз = CP / Zcp, \quad (1.7)$$

де $KЗ$ - коефіцієнт оборотності запасів; CP – собівартість реалізованих товарів;

Zcp - середня величина запасів.

Період одного обороту запасів: відбиває середній період зберігання запасів у днях. Розрахунок проводиться у разі формулі (1.8).

$$Toз = 360 / Kobз, \quad (1.8)$$

де $Toз$ – період обороту запасів (дні).

Період одного обороту дебіторську заборгованість: відбиває середній період погашення дебіторську заборгованість днями. Розраховується за такою формулою (1.9).

$$Toдз = (360 * ДЗCP) / ВП, \quad (1.9)$$

де $Toдз$ – період обороту дебіторської заборгованості, дні; $ДЗCP$ – середня величина дебіторської заборгованості [4, с. 253].

Період одного обороту коштів: відбиває середній період обороту коштів у днях. Розраховується за такою формулою (1.10).

$$Toгз = (360 \cdot ГЗCP) / ВП, \quad (1.10)$$

де $Toгз$ – період обороту грошових коштів, дні; $ГЗCP$ - середня величина грошових коштів.

На четвертому етапі аналізу визначається рентабельність оборотного капіталу, досліджуються її чинники. У процесі аналізу застосовуються коефіцієнт рентабельності оборотного капіталу, який характеризує величину прибутку, отриману з кожної гривні оборотного капіталу організації, що розраховується за формулою (1.11).

$$Ro_a = \text{ПП} / \text{ОАср}, \quad (1.11)$$

де Ro_a – коефіцієнт рентабельності оборотного капіталу; ПП – прибуток від продажів.

А також Модель Дюпона, яка є модифікованим факторним аналізом, що дозволяє визначити, за рахунок яких факторів відбувалася зміна рентабельності, і яка стосовно цього виду активів має вигляд, представлений формулою (1.12).

$$Ro_a = R_n * T_o, \quad (1.12)$$

де R_n – рентабельність продажів.

На п'ятому етапі аналізу розглядається склад основних джерел фінансування оборотного капіталу - динаміка їх суми та частки у загальному обсязі фінансових коштів, інвестованих у ці активи.

Оцінка ефективності фінансування (формування оборотного капіталу) складає основі дослідження структури джерел фінансування, саме: часток власного капіталу, довгострокового позикового та короткострокового позикового капіталу та кредиторської заборгованості у загальному обсязі фінансування оборотних коштів. Відповідно, частина власного капіталу, призначеного для фінансування необоротних активів, спочатку виключається із загального обсягу зазначених джерел, тобто, визначається частка власного капіталу загалом, а частка власних оборотних засобів. При цьому є доцільним групувати окремі види оборотних коштів за ступенем їх ліквідності із зазначенням конкретні джерела фінансування. Зокрема:

- матеріальні запаси - переважне фінансування за рахунок власних оборотних коштів, довгострокових зобов'язань та за залишковою величиною – за рахунок короткострокових кредитів;

- дебіторська заборгованість - за рахунок кредиторської заборгованості перед постачальниками матеріальних ресурсів;

- кошти – з допомогою внутрішньої заборгованості (наприклад, заборгованості перед персоналом чи учасникам з виплати доходів).

Як показує практика діяльності комерційних організацій, зазначене співвідношення оборотних засобів та джерел їх формування дотримується далеко

не завжди. Найбільш значущі невідповідності, на які необхідно завжди звертати увагу, це:

- формування матеріальних запасів переважно за рахунок короткострокових запозичень: нестача (або відсутність) власних оборотних коштів при надлишковій величині запасів;
- значне перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською; як результат, необхідність залучення додаткових короткострокових кредитів або відволікання власних оборотних коштів (за їх наявності);
- надлишкова величина грошових коштів, що забезпечує високу ліквідність балансу, але потребує відволікання додаткових фінансових ресурсів.

Отже, цьому етапі необхідно розрахувати величину власних оборотних засобів, яка характеризує величину оборотних засобів, сформовану з допомогою власних джерел за формулою (1.13) [4, з. 254].

$$\text{COC} = \text{OA} - \text{KЗ}, \quad (1.13)$$

де COC – величина власних оборотних засобів.

А також необхідно розрахувати коефіцієнт забезпеченості власними обіговими коштами, що показує частку обігових коштів, сформовану за рахунок власних джерел у загальній величині обігового капіталу за формулою (1.14).

$$\text{K}_{\text{COC}} = \text{COC} / \text{OA}, \quad (1.14)$$

де K_{COC} - коефіцієнт забезпеченості власними обіговими коштами.

Результати проведеного аналізу дозволяють визначити загальний рівень ефективності управління оборотним капіталом на підприємстві та виявити основні напрямки його підвищення у майбутньому періоді.

Основна мета аналізу оборотного капіталу - своєчасне виявлення та усунення недоліків управління оборотним капіталом та знаходження резервів підвищення інтенсивності та ефективності їх використання. А також: виявлення факторів, що впливають на показники оборотності та тривалості одного періоду, кількісний вимір їхнього впливу; визначення впливу оборотності оборотних засобів на фінансове становище підприємства [4, с. 256].

Аналіз оборотного капіталу дозволяє:

- оцінити ефективність використання ресурсів у оперативній діяльності підприємства;
- визначити ліквідність балансу підприємства, тобто можливість своєчасно погасити короткострокові зобов'язання;
- з'ясувати, у що вкладаються власні оборотні кошти підприємства протягом фінансового циклу.

Величина та структура оборотного капіталу повинна відповідати потребам підприємства, які відображені у бюджеті, при цьому поточні активи мають бути мінімальними, але достатніми для успішної та безперебійної роботи підприємства.

Основні завдання аналізу оборотного капіталу:

- вивчення зміни складу та структури оборотного капіталу;
- угруповання оборотного капіталу за основними ознаками;
- визначення основних джерел формування обігового капіталу;
- визначення основних показників ефективності використання обігового капіталу [36].

Таким чином, описана методика дозволяє поводити оцінку ефективності управління оборотним капіталом в організації комплексно, на основі сформованої структури оборотних засобів та джерел їх фінансування, раціонального взаємоузгодження зазначених структур, а також з урахуванням їх впливу на можливість організації отримувати прибуток, зберігаючи при цьому необхідну платоспроможність. Використовувані для проведення такої оцінки коефіцієнти забезпечують чітко задані кількісні орієнтири ефективного управління оборотним капіталом.

1.4. Нормативно-правове та інформаційне забезпечення відносин у сфері управління оборотним капіталом підприємства

Для підприємств України є важливим виявлення та ефективне вирішення проблематики щодо формування управлінського процесу в сфері оборотних активів, що здійснює суттєвий вплив на забезпечення достатньої достовірності та високої аналітичності інформації щодо оборотних активів для цілей оперативного та стратегічного менеджменту підприємства. Окрім того, важливе значення має контроль за збереженням та раціональним використанням у виробничому процесі оборотних активів підприємства. Саме тому наразі важливим є дослідження та систематизація окремих аспектів нормативно-правового забезпечення процесу управління оборотними активами підприємств.

Управління оборотним капіталом підприємства має базуватися, по-перше, на вимогах зовнішнього законодавства (на рівні держави), по-друге – на вимогах внутрішніх положень та інструкцій (на рівні підприємств).

Зовнішня нормативна інформація дасть змогу з'ясувати вимоги щодо оформлення господарських договорів, виконання господарських зобов'язань, особливостей відображення запасів, дебіторської заборгованості, поточних фінансових інвестицій, грошових коштів у бухгалтерському фінансовому обліку, правил та норм зберігання, пакування, перевезення виробничих запасів і запасів готової продукції, порядку проведення інвентаризації та утилізації.

Внутрішня нормативна інформація забезпечить регулювання процесів управління дебіторською заборгованістю, грошовими коштами, поточними фінансовими інвестиціями, запасами в межах діяльності підприємства. Для підвищення ефективності управління оборотним капіталом внутрішня нормативна інформація повинна обґрунтовуватися шляхом розроблення на підприємстві визначених положень, які мають містити основні характеристики процесів управління дебіторською заборгованістю, грошовими коштами, поточними фінансовими інвестиціями, запасами та базуватись на відповідних методиках [8].

Аналіз чинного законодавства свідчить про те, що на сьогоднішній день в нормативній базі України дуже часто зустрічаються протиріччя при визначенні тих чи інших термінів.

Необхідно зауважити, що оборотні активи є досить складною та важливою економічною категорією. Зокрема, згідно з НП(С) БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», оборотні активи – це гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу [22].

В Господарському Кодексі України визначається, що оборотними засобами є сировина, матеріали, паливо, малоцінні предмети та предмети, що швидко зношуються, інше майно виробничого та невиробничого призначення [14, ст. 139, п.4]. Однак дане визначення доцільно уточнити. Оскільки в представленому переліку відображені лише складові оборотних фондів підприємства, а фонди обігу не обґрунтовуються. Поряд з цим, не зрозуміло чи мова йде про всі складові оборотних активів, чи тільки їх частина. Якщо всі складові, то в ньому не знайшли відображення поточні фінансові інвестиції, поточна дебіторська заборгованість, грошові кошти.

В Законі України "Про оренду державного та комунального майна" вживається поняття "оборотні матеріальні засоби" [55, ст. 4]. Однак, визначення цього терміну не представлено. Слід зазначити, що під оборотними матеріальними засобами доцільно розуміти частину оборотних активів, які мають матеріально-речову форму. Тобто мова йде про оборотні матеріальні активи, до складу яких входять виробничі запаси, незавершене виробництво, готова продукція, товари, облік яких ведеться на відповідних рахунках..

В Постанові Кабінету Міністрів України "Про внесення змін до Методики оцінки вартості об'єктів оренди" [51, п. 14] використовуються терміни необоротні та оборотні засоби, оборотні матеріальні засоби. Слід зазначити, що належність майна до тієї чи іншої складової, за цим нормативним актом, необхідно визначати згідно з П(С)БО 7 "Основні засоби" [42], П(С)БО 8 "Нематеріальні активи" [39], П(С)БО 9 "Запаси" [23], П(С)БО 12 "Фінансові інвестиції" [61]. Однак у П(С)БО не визначені такі поняття. У зв'язку з цим, виникає необхідність забезпечити єдиний підхід до використання відповідних категорій їх визначень та оцінки.

Різні поняття, що стосуються оборотних активів підприємства використовуються в Положенні "Про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації" [56]. Це такі терміни, як оборотний капітал, оборотні активи, найбільш ліквідні оборотні засоби (грошові засоби та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції та дебіторської заборгованість), власні оборотні засоби, чистий оборотний капітал. Однак їх визначення не представлені. Тому для уникнення непорозумінь, у даному нормативному документі рекомендується представити визначення цих термінів та їх систематизувати.

У законодавчій базі існують певні невідповідності і при визначенні терміну "товари". Так, в Податковому Кодексі України [57, ст. 1.16] визначено, що товари - матеріальні та нематеріальні активи, а також цінні папери та деривативи, що використовуються у будь-яких операціях, крім операцій з їх випуску (емісії) та погашення. В Законі України "Про зовнішньоекономічну діяльність" [53, ст. 1], товар - це будь-яка продукція, послуги, роботи, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, призначені для продажу (оплатної передачі). В Господарському Кодексі України охарактеризовано, що товарами у складі майна суб'єкта господарювання визнаються вироблена продукція (товарні запаси), виконані роботи та послуги [14, ст. 139, п.6]. В П(С)БО 9 «Запаси» під товарами розуміють матеріальні цінності, що придбані та утримуються підприємством з метою подальшого перепродажу [23, п. 6]. Таке трактування використовуються для цілей бухгалтерського обліку на промислових (для них характерні виробничі запаси, незавершеного виробництва, готової продукції, товарів) та торговельних підприємствах (для них характерні лише товарні запаси). Як бачимо, представлені визначення по-різному визначають сутність товарів. Тому для вірного розуміння економічної сутності "товарів" доцільним є забезпечення єдиного підходу до визначення даного поняття шляхом обґрунтування особливостей господарської діяльності підприємств.

У Порядку проведення дооцінки залишків товарно-матеріальних цінностей [9] обумовлено, що підприємства усіх форм власності повинні проводити на

початок кожного місяця переоцінку товарно-матеріальних цінностей за умови змін цін на виробничі запаси і товари. Даний порядок свідчить, що товарно-матеріальні цінності, які підлягають переоцінці можна також поділити на дві частини:

1) покупні товарно-матеріальні цінності (сировина, матеріали, конструкції і деталі, напівфабрикати, паливо, тара, запасні частини, устаткування для комплектування продукції, що виробляється, будівельні матеріали, МШП, що знаходяться на складах і які не були в експлуатації, товари, які знаходяться на підприємствах торгівлі і споживчої кооперації, а також в постачально-збутових організаціях);

2) товарно-матеріальні цінності власного виробництва (матеріали, напівфабрикати, тара, запасні частини, малоцінні та швидкозношувані предмети, незавершене виробництво, готова продукція).

Отже, можна зробити висновок, що в цьому законодавчому акті під товарно-матеріальними цінностями розуміють виробничі запаси, товари та готову продукцію. Як бачимо, в Порядку проведення дооцінки залишків товарно-матеріальних цінностей та інших вищенаведених нормативно-правових актах, склад товарно-матеріальних цінностей визначається неоднаково.

П(С)БО 9 "Запаси" запасами визначає активи, які:

1) утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності;

2) перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва;

3) утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством.

Таким чином, даний нормативний документ розглядає запаси як сукупність чотирьох складових: виробничих запасів, незавершеного виробництва, товарів та готової продукції.

Виникають суперечності і при розкритті в законодавчій базі сутності понять "кошти", "гроші" та "грошові кошти". Так, в Цивільному Кодексі України [65] ці

поняття ототожнюються. Однак, необхідно відмітити різні аспекти понять "гроші" та "грошові кошти". Гроші - це товар, який відіграє роль загального еквіваленту. А для підприємств, юридичних осіб, більш коректним є поняття "грошові кошти". Згідно з МСФЗ 7 "Звіти про рух грошових коштів" грошові кошти складаються з готівки в касі і депозитів до запитання. За такими визначеннями зрозуміло, що грошові кошти підприємства можуть бути в готівковій та безготівковій формі.

Зміст та завдання організації управлінського процесу оборотними активами охоплюють встановлення графіків дії певної підсистеми, визначення складових даних, що надходять та передаються нею, вибір методів й способів збору, обробки й видачі інформації, а також шляхів наукової організації праці управлінських працівників [9]. Методичні основи щодо формування управлінської інформації про оборотні активи, а також розкриття такої інформації у фінансовій звітності підприємства регламентуються комплексом нормативних актів, що в сукупності формують відповідну нормативно-правову базу (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Основні компоненти нормативно-правового забезпечення щодо регулювання аналітичного процесу в сфері оборотних активів підприємства

Назва нормативно-правового документа	Сутність нормативно-правового документу щодо регулювання процесу управління оборотними активами
П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [16]	Визначає методологічні засади формування інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансовій звітності. Це Положення (стандарт) застосовується з урахуванням особливостей оцінки та розкриття інформації щодо дебіторської заборгованості, встановлених іншими положеннями бухгалтерського обліку.
П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» [61]	Визначає методологічні засади формування інформації про доходи підприємства та її розкриття у фінансовій звітності.
П(С)БО 30 «Біологічні активи» [7]	Визначає методичні засади формування інформації про біологічні активи і про одержані в процесі їх біологічних перетворень додаткові біологічні активи й сільськогосподарську продукцію та розкриття інформації про них у фінансовій звітності.
Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [22]	Визначає мету, склад і принципи підготовки фінансової звітності та вимоги до визнання і розкриття її елементів. Норми цього Положення (стандарту) варто застосовувати до фінансової звітності підприємств, організацій та інших юридичних осіб (далі – підприємства) усіх форм власності (крім бюджетних установ) і консолідованої фінансової звітності.

П(С)БО 9 «Запаси» [23]	Визначає методичні засади формування інформації про запаси і розкриття її у фінансовій звітності. Норми цього Положення (стандарту) застосовуються підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами (далі – підприємства) незалежно від форм власності (крім бюджетних установ).
Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, від 18.03.2014 р. [26]	Встановлює призначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення методом подвійного запису інформації про наявність і рух активів, капіталу, зобов'язань та факти фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій та інших юридичних осіб.

Джерело: складено автором на основі [7; 16; 22; 23; 26]

Необхідно зауважити, що в нашій країні базовим документом, що визначає порядок забезпечення та регламентує формування управлінсько-аналітичного процесу на підприємстві, є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» [50], тому вважаємо за доцільне наголосити на його пріоритетності у дослідженні нормативно-правової бази управління оборотними активами.

Важливо, що визначальний вплив на забезпечення управлінського процесу в Україні в сфері оборотних коштів здійснює комплекс відповідних нормативно-правових документів, які, доцільно систематизувати у вигляді п'яти основних рівнів:

1. Конституція України, Кодекси законів і Закони України.
2. Укази й розпорядження Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України.
3. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку, інші нормативно-правові документи щодо бухгалтерського обліку та фінансової звітності, які затверджуються Міністерством фінансів України.
4. Нормативно-правові акти (інструкції, положення, вказівки) та методичні рекомендації Міністерства фінансів та інших органів, що розробляються і затверджуються на основі Положень (стандартів) бухгалтерського обліку.
5. Рішення (накази, розпорядження) щодо організації і ведення бухгалтерського обліку безпосередньо на рівні підприємства.

За результатами систематизації та узагальнення отриманих результатів досліджень виявлено, що основою нормативно-правової бази, яка здійснює регламентування порядку організації управлінсько-аналітичного процесу оборотних коштів є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та відповідний комплекс Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (табл. 1.4).

Вважаємо за доцільне наголосити на суттєвому значенні регулюючої документації, що розробляється безпосередньо на рівні підприємства, оскільки вона регламентує специфіку управлінського процесу відповідно до особливостей діяльності кожного окремого господарюючого суб'єкта. Така документація є досить важливою у формуванні аналітичного процесу активів підприємства, оскільки її розробка потребує врахування вимог законодавчих актів вищого рівня та виявлення і правильного відображення специфічних аспектів управлінської діяльності на рівні даного суб'єкта господарювання.

Підсумовуючи, зауважимо, що кожне підприємство в нашій країні повинно самостійно, ґрунтуючись на чинному законодавчому полі та власному досвіді роботи, а також особливостях національної економіки, проводити коректний управлінський процес щодо оборотних коштів із врахуванням специфіки здійснення ним господарської діяльності відповідно до умов ринкової кон'юнктури та інших внутрішніх і зовнішніх факторів функціонування.

У результаті систематизації отриманих в роботі результатів виявлено, що оборотні активи є досить складною та багатоаспектною категорією, яка включає комплекс елементів. У зв'язку із цим забезпечення коректного управлінсько-аналітичного процесу цієї вагомий складової активів підприємства повинно базуватись виключно на діючій нормативно-правовій базі, визначеній законодавством України та враховувати внутрішню нормативну документацію підприємства, яка б надавала можливість повною мірою відображати специфіку його функціонування.

На нашу думку, таке коректне відображення даних у внутрішніх нормативних документах, діючих у межах кожного окремого підприємства,

надасть можливість та створить передумови для врахування специфіки діяльності кожного суб'єкта господарювання, забезпечить достатню інформативність та аналітичність при виконанні функцій контролю, планування та формування управлінських рішень тактичного та стратегічного призначення.

Висновки до розділу 1

Оборотний капітал підприємства - це фінансові ресурси підприємства, в грошовій і матеріальній формі, що авансовані в оборотні засоби і засоби обігу, які беруть участь у виробничому процесі один раз і повністю переносять свою вартість на собівартість продукції і представляють собою сукупність економічних відносин, реалізація яких впливає на фінансовий стан підприємства та його прибутковість.

Управління оборотним капіталом підприємства є складним процесом. Під системою управління оборотним капіталом підприємства варто розуміти сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних елементів, що забезпечують цілеспрямований вплив на об'єкт управління шляхом реалізації функцій управління через застосування комплексу методів управління з метою забезпечення достатнього рівня ліквідності та платоспроможності підприємства. Система управління оборотним капіталом підприємства являє собою частину загальної фінансової стратегії підприємства, що полягає у формуванні необхідного обсягу і складу оборотного капіталу, раціоналізації й оптимізації структури джерел його фінансування.

В процесі оцінки ефективності використання оборотного капіталу доцільним є розмежування проведеної оцінки за такими напрямками: оцінка ефективності формування оборотних засобів; оцінка ефективності використання обігового капіталу; оцінка ефективності фінансування (формування обігового капіталу); оцінка ефективності управління оборотним капіталом із позиції ліквідності балансу тощо.

Визначальний вплив на забезпечення управлінського процесу в Україні в сфері оборотних коштів здійснює комплекс відповідних нормативно-правових документів, які, доцільно систематизувати у вигляді п'яти основних рівнів: Конституція України, Кодекси законів і Закони України; Укази й розпорядження Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України; Положення (станданти) бухгалтерського обліку, інші нормативно-правові документи щодо бухгалтерського обліку та фінансової звітності, які затверджуються Міністерством фінансів України; Нормативно-правові акти (інструкції, положення, вказівки) та методичні рекомендації Міністерства фінансів та інших органів, що розробляються і затверджуються на основі Положень (стандартів) бухгалтерського обліку; Рішення (накази, розпорядження) щодо організації і ведення бухгалтерського обліку безпосередньо на рівні підприємства.

Розділ 2

Аналітична оцінка стану та напрями удосконалення управління оборотним капіталом підприємства ТОВ «Галіївський маслозавод»

2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства

Галіївський маслозавод введено в експлуатацію у 1927 р., його головним завданням є комплексна безвідходна переробка сировини (молоку) у регіоні та виробництво широкого асортименту молочної продукції для мешканців м. Чуднів, а також для забезпечення постачання сухого знежиреного молока та казеїну за межі України. ТОВ «Галіївський маслозавод» ім. В. Ф. Мазуркевича» створено в грудні 1999 року відповідно до спільного рішення регіонального відділення фонду державного майна України в Житомирській області та організації орендарів Галіївського маслозаводу від 20 грудня № 225/1 згідно декрету Кабінету Міністрів України від 20 травня 1993 р. № 57-93 «Про приватизацію цілісних майнових комплексів державних підприємств та їх структурних підрозділів, зданих в оренду».

Метою діяльності ТОВ «Галіївський маслозавод» є: задоволення попиту покупців на якісні молочні продукти харчування шляхом переробки закупленого на підприємствах, в господарствах та у населення молока та молока, що надійшло на давальницьких умовах, а також отримання прибутку для розвитку виробничої бази, придбання нового обладнання, поліпшення умов праці та побуту членів трудового колективу, їх оздоровлення та надання шефської допомоги. Експорт сиру в Чеську Республіку та країни СНД з метою отримання валюти та для здійснення бартерних операцій з придбання нового обладнання, запчастин до імпортного обладнання, запасів та матеріалів, що не виробляються в Україні, з обов'язковим дотриманням позитивного сальдо.

Відповідно до Статуту завод займається переробкою натурального молока основними постачальниками якого є сільгосп підприємства Чуднівського, Любарського та Бердичівського районів. Вироблену масельну та молочну продукцію завод реалізує населенню м. Житомир та Житомирської області через роздрібну торгівлю та по Україні і за кордон через оптову торгівлю. Продукція заводу представлена наступними асортиментними групами: масло солодковершкове, молоко згущене, молоко сухе, сири та казеїн.

Усі структурні підрозділи заводу займають земельну ділянку площею 3,32 га. Організація електропостачання здійснюється від електричної мережі Чуднівської ОТГ, резервного живлення немає. На території заводу знаходиться власна котельня, яка забезпечує його теплом. Вода надходить від Галіївського водозабору. Проектна потужність із переробки молока 50-60 тонн на добу.

Облікова політика підприємства відповідає нормативним актам України у галузі бухгалтерського обліку та закріплена окремим наказом по підприємству. Виручка визначається за методом відвантаження та за таким самим методом визначаються фінансові результати діяльності. З метою рівномірного формування витрат протягом звітного періоду підприємство може створювати резерви: на ремонт основних фондів, на виплату винагород за підсумками року та інші аналогічні резерви відповідно до чинного законодавства.

Прийняття управлінських рішень є невід'ємною частиною стратегічного та оперативного управління підприємством. Маслозавод у процесі своєї діяльності стикається з різноманітними проблемами управління, які, з одного боку, залежать безпосередньо від результатів діяльності, а з іншого боку, від зовнішніх факторів. У зв'язку з тим, що на діяльність заводу впливає велика кількість факторів, основними завданнями системи управління є: ідентифікація, аналіз та оцінка прийняття рішень з подальшим наданням інформації керівництву про всі види рішень для подальшого їх прийняття.

Сукупність елементів та ланок системи управління та встановлених між ними постійних зв'язків утворюють структуру управління. Структура управління у ТОВ «Галіївський маслозавод» лінійно-функціональна, рис. 2.1.

Лінійно-функціональна структура застосовується на підприємстві, якщо воно функціонує за стабільних зовнішніх умов, з масовим типом виробництва, зі стабільним асортиментом продукції та неохочому впроваджувати часто інноваційні процеси у своїй діяльності.

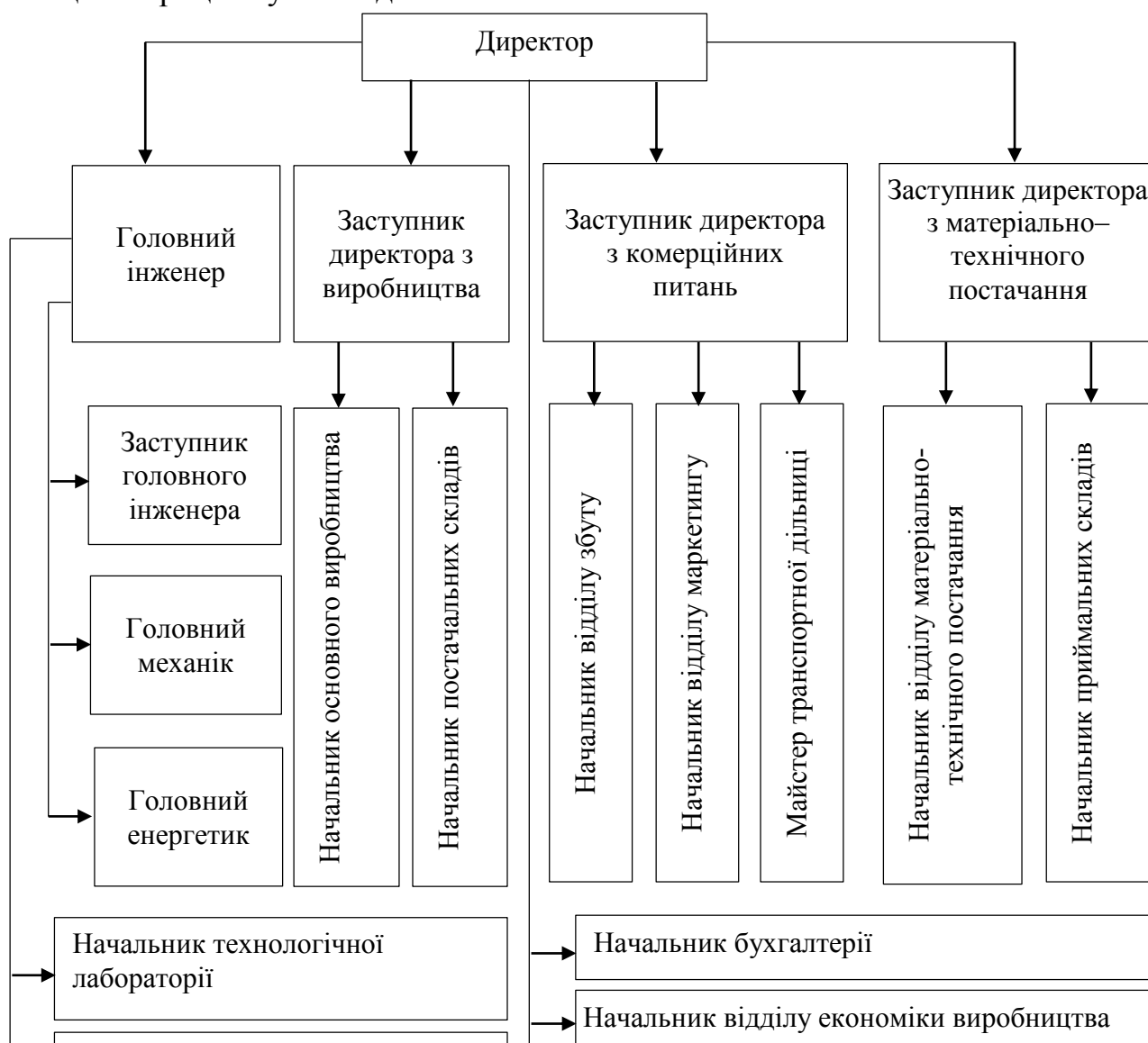

Рис. 2.1. Структура ТОВ «Галіївський маслозавод»

Джерело: складено автором за даними підприємства

До переваг лінійно-функціональної структури слід віднести: можливість до оперативного прийняття рішень; персональна відповідальність кожного керівника за результати діяльності; забезпечення відносно швидкого здійснення управлінських рішень завдяки своїй ієрархічності; професійне вирішення завдань спеціалістами функціональних служб.

Недоліками даної структури є: складність регулювання відношень лінійних і функціональних керівників; дублювання управлінських функцій; розпорошення відповідальності; надходження недостовірної інформації від функціональних керівників до лінійних; опір здійсненню організаційних змін тощо.

На заводі структура управління включає такі підрозділи: основне виробництво, виробничу лабораторію, механічний, енергетичний, ремонтний цехи, бухгалтерію заводу і економічний відділ, відділ кадрів і охорони праці, постачання і збуту, транспортний відділ, відділ маркетингу.

Кожна складова структури управління виконує свої функції. Відділ збуту забезпечує зв'язок із партнерами. Відділ маркетинг, дослідження ринку та рекламний супровід збуту. Склад організує прийом, зберігання та відвантаження товарно-матеріальних цінностей. Бухгалтерія відповідає за ведення внутрішнього обліку.

На заводі діють цехи основного виробництва: цех згущеного молока, цех сухого молока, маслоцех, сирний та цех казеїну.

До допоміжних та обслуговуючих цехів належать: котельня, електроцех, компресорний цех, механічна майстерня, автогараж, лабораторія.

Склад основного технологічного обладнання підібраний відповідно до кількості сировини, що переробляється, графіком технологічних процесів та інструкцією з визначення виробничих потужностей підприємств переробної промисловості.

У цехах використовується найбільш прогресивне технологічне обладнання, виготовлене з нержавіючої сталі, високопродуктивне, компактне, оснащене приладами автоматики регулювання, контролю, сигналізації та ін., що дозволяє максимально механізувати трудомісткі процеси, скоротити енерговитрати.

Контроль за якістю продукції та санітарно-гігієнічним станом виробництва здійснюється хімічною та бактеріологічною лабораторією заводу.

Лабораторія забезпечує відбір проб, попередню обробку та підготовку їх до аналізу, проведення аналізу проб інструментальними методами, фізико-хімічний аналіз проб, мікробіологічний контроль.

Встановлене обладнання дозволяє визначити показник якості відповідно до чинної нормативно-технічної документації.

Мікробіологічні дослідження сировини та готової продукції, а також контроль санітарно-гігієнічного стану виробництва ведеться відповідно до ГОСТ 9225-78 «Молоко та молочні продукти, методи мікробіологічного дослідження», хімічні реактиви для проведення хімічних та бактеріологічних випробувань молочної продукції підбираються та купуються замовником відповідно із вищевказаними ГОСТ.

Закладене в технології обладнання, прийняті схеми технологічних процесів, застосування перерахованих вище методів хімічного та бактеріологічного контролю, а також дотримання санітарних правил дозволяє виробляти продукцію відповідно до вимог ГОСТ на готову продукцію.

Механізація вантажно-розвантажувальних транспортних та складських робіт у цехах заводу вирішена за допомогою електричних талей, контейнерів пересувних, візків ковшових, візків ручних вилкових, електронавантажувачів.

Сировина для переробки підвозиться автоцистернами в межах заводу електронавантажувачами. Подача компонентів у котли та ємності вирішена за допомогою ковша та електроталі. Розплавлені маси на фасувальні автомати подаються по точках.

Готова продукція переміщується згідно з технологічним процесом по цехах і камерах за допомогою пересувних контейнерів та ручних вилкових візків. Відвантаження в автотранспорт готової продукції ведеться існуючими електронавантажувачами та вилковими візками.

Особливістю технологічного обладнання, яке переробляє молочну сировину, - це високі санітарні вимоги до його конструкції. Виконавчі органи технологічного обладнання конструктивно виконані таким чином, щоб за несприятливих умов експлуатації виключити проникнення в робочої зони сторонніх предметів, мастил, іржі або металевого пилу, що отримується від зносу деталей.

На заводі відносини з клієнтами регулюється з допомогою договорів. Спосіб оплати послуг, що надаються цією організацією, здійснюється готівковим і безготівковим розрахунком.

Підприємство постійно бере участь у регіональних, національних та міжнародних виставках, де продукція вироблена заводом гідно оцінюється.

Динаміку та структуру асортименту продукції підприємства представлено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка та структура асортименту продукції підприємства 2019-2021 рр.

Показники	2019 р		2020 р.		2021 р		Відхилення 2021 р. до 2019 р.		
	тис. грн.	пито-ма вага, %	тис. грн.	пито-ма вага, %	тис. грн.	пито-ма вага, %	+, -	%	п.с.
Масло	95332	46,1	122812	47,9	148517	47,6	53185	55,8	1,5

Сухе молоко	34121	16,5	38715	15,1	48362	15,5	14241	41,7	-1,0
Молоко згущене	48390	23,4	59483	23,2	71450	22,9	23060	47,7	-0,5
Сири тверді	23988	11,6	33075	12,9	39625	12,7	15637	65,2	1,1
Казеїн	4964	2,4	2307	0,9	4056	1,3	-908	-18,3	-1,1
Разом	206795	100	256392	100	312010	100	105215	50,9	X

Джерело: складено автором за даними підприємства

За даними табл. 2.1 можна зробити наступні висновки. Загальні обсяги господарювання збільшилися на 105215 тис. грн. (50,9%). Така ситуація обумовлена в першу чергу збільшенням обсягів випуску масла на 53185 тис. грн. (55,8%) та молока згущеного – на 23060 тис. грн. (47,7%). Зменшення відбулося за усіма асортиментними групами крім казеїну, зменшення обсягів виробництва якого відбулося на 908 тис. грн. (18,3%). Найбільшу питому вагу у випуску продукції заводу протягом усього періоду дослідження займало масло – в межах 47%, найменшу – казеїн, в межах 1-2%.

Як вже було зазначено споживачами продукції підприємства є громадяни України та інших країн, у які транспортується продукція заводу, деякі агрофірми (СТОВ «Агродім», ПП «Козень», ТОВ «Корець-агро» та ін. , які закупають сухе молоко для використання його у якості харчових добавок у харчуванні тварин.

Просування продукції відбувається як через невеликі магазини, так і через великі сітьові магазини, такі АТБ, Фора, Фозі, Метро, Полісся-Продукт та Квара.

Постачальниками підприємства є сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства та населення Чуднівського, Любарського та Бердичівського районів Житомирської області, зокрема СТОВ «Зоря», ТОВ «Веста», СТОВ «Агрофірма Князь», СТОВ «Нібулон», ПОСП «Перемога» та ін.

Серед основних конкурентів слід виділити АТ «Житомирський маслозавод», ПАТ «Київський маслозавод №1», ТОВ «Вінницький маслозавод», ТОВ «Андрушівський маслосирзавод», ТОВ «Романівський маслозавод «Еней».

Як і будь-яка система, підприємство діє в сукупності та у взаємодії із зовнішнім середовищем. Така взаємодія полягає у регулюванні діяльності підприємства з боку державних органів влади, політичних процесів, що

відбуваються в країні, соціокультурних та демографічних особливостей населення.

Аналіз функціонування підприємства показав, що на підприємство здійснює вплив ряд органів у сфері обов'язкового ліцензування діяльності та стратифікації продукції. Цей вплив відчувається у повсякденній діяльності, але не несе у собі негативного впливу та зниження результативності його діяльності. Політичні процеси, що відбуваються в країні, також здійснюють прямий вплив тією чи іншою мірою, знижуючи купівельну спроможність населення по відношенню до всіх товарів підприємства.

2.2. Діагностика фінансово-економічного стану ТОВ «Галіївський маслозавод»

На етапі розвитку економіки нашої країни питання оцінки фінансового становища підприємства набуває надзвичайної актуальності. Адже саме від економічного здоров'я господарюючого суб'єкта залежить успіх його діяльності, відповідно фінансовому аналізу необхідно приділити максимум уваги. Актуальність оцінки фінансового стану підприємства визначила значний розвиток різноманітних напрямів та методів її здійснення, а також створила необхідний базис для більш легкого та швидкого її проведення.

Висунення на перший план фінансових аспектів діяльності суб'єктів господарювання, посилення ролі фінансів – тенденція, що характерна для багатьох країн світу. У той час, як економіка переходить до ринкових відносин, зростає самостійність підприємств, їхня економічна та юридична відповідальність. Підвищується значення фінансової стійкості суб'єктів господарювання, у зв'язку з цим зростає роль аналізу їх фінансового стану. Результатом взаємодії всіх виробничо-господарських факторів: праці, землі, капіталу, підприємництва є фінансовий стан. Фінансовим станом господарюючого суб'єкта прийнято вважати характеристику його фінансової конкурентоспроможності (тобто кредитоспроможності, платоспроможності),

використання фінансових ресурсів та капіталу, виконання зобов'язань перед державою та іншими господарюючими суб'єктами.

Зі сказаного вище можна зробити висновок про те, що оптимальним способом отримання достовірної об'єктивної оцінки фінансового стану підприємства є його аналіз. У традиційному розумінні фінансовий аналіз є методом оцінки та прогнозування фінансового стану підприємства на основі його бухгалтерської (фінансової) звітності. Прийнято виділяти два виду фінансового аналізу – внутрішній та зовнішній. Внутрішній аналіз проводиться працівниками підприємства (фінансовими менеджерами). Зовнішній аналіз проводиться аналітиками, які є сторонніми особами підприємства (наприклад, аудиторами). Основна мета аналізу полягає у тому, щоб на основі об'єктивної оцінки використання фінансових ресурсів виявити внутрішньогосподарські резерви зміцнення фінансового стану та підвищення платоспроможності. Базою для проведення фінансового аналізу є бухгалтерські документи та звітність. Багаторічна практика фінансового аналізу вже виробила методику аналізу фінансових звітів. В роботі ми будемо використовувати такі види аналізу:

- 1) горизонтальний (тимчасовий) аналіз – порівняння кожної позиції звітності із попереднім періодом;
- 2) вертикальний (структурний) аналіз – визначення структури фінансових показників;
- 3) аналіз відносних показників (фінансових коефіцієнтів) - розрахунок числових відносин різних форм звітності, визначення взаємозв'язків показників.

Розпочнемо проведення діагностики фінансово-економічного стану підприємства з оцінки основних показників його діяльності, табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Основні економічні показники діяльності підприємства

№	Показник	Роки			Відхилення 2021 р. до 2019 р.	
		2019	2020	2021	+/-	%
1	2	3	4	5	6	7
1	Чистий дохід, тис. грн.	206795	256392	312010	105215	50,9
2	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт,	202540	255515	314868	112328	55,5

	послуг)					
3	Валовий прибуток	4255	877	-2858	-7113	-167,2
4	Чистий прибуток, тис. грн.	1367	185	231	-1136	-83,1
5	Середньорічна вартість активів, тис. грн.	28103,5	39672,5	63931	35827,5	127,5
6	Середньорічна вартість необоротних активів, тис. грн.	2590,5	2613	2652	61,5	2,4
7	Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн.	25513	37059,5	61279	35766	140,2
8	Середньооблікова чисельність працівників, осіб	279	303	326	47	16,8
10	Фондовіддача	79,8	118,5	117,7	37,9	47,5
11	Фондомісткість	0,013	0,008	0,008	-0,005	-38,5
12	Фондоозброєність, тис. грн /ос.	9,28	8,62	8,13	-1,15	-12,4
13	Продуктивність праці, тис. грн. /ос.	741,2	846,2	957,1	215,9	29,1
14	Коефіцієнт оборотності оборотних активів, об в рік	7,4	6,9	5,1	-2,3	-31,1

Джерело: складено автором за даними підприємства

Дані табл. 2.2 дали можливість зробити висновок про те, що підприємство у 2021 році спрацювали дещо менш ефективно, ніж у 2019 р. Це, в першу видно, з показників приростів чистого доходу та собівартості реалізованої продукції підприємством. Так, темпи зростання чистого прибутку становити 50,9%, на противагу собівартості реалізованої продукції, яка збільшилася на 55,5%, що в свою чергу вплинуло на валовий прибуток, який у 2021 р. характеризувався збитком у розмірі 2858 тис. грн. Незважаючи на таку негативну динаміку, підприємство отримало чистий прибуток у розмірі 231 тис. грн., який також зазнав зменшення на суму 1136 тис. грн. у порівнянні із 2019 р.

При цьому слід зазначити, що на підприємстві відбувся ряд позитивних змін. Так, зросла середньорічна вартість необоротних активів на 2,4%, середньорічна вартість оборотних активів зросла на 140,2%. При цьому зростання фондовіддачі відбулося на 47,5%, що випнуло на зменшення фондомісткості на 38,5%, продуктивність праці збільшилася на 29,1%, проте сповільнилося обертання оборотних активів підприємства на 2,3 об. в рік.

Оцінка майна підприємства та джерел його формування проводиться за даними бухгалтерського балансу, табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Характеристика майна підприємства та джерел його формування за балансом

Показники	На 31.12.2019		На 31.12.2020		На 31.12.2021		Відхилення 2021 р. до 2019 р.		
	тис. грн.	пито-ма вага, %	тис. грн.	пито-ма вага, %	тис. грн.	пито-ма вага, %	+, -	%	п.с.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
АКТИВИ									
1. Необоротні активи:	2531	8,5	2695	5,4	2609	3,3	78	3,1	-5,2
в т.ч. основні засоби	1199	4,0	1356	2,7	1387	1,8	188	15,7	-2,2
2. Оборотні активи	27137	91,5	46982	94,6	75576	96,7	48439	178,5	5,2
в т.ч. запаси	6498	21,9	30864	62,1	56442	72,2	49944	В 7,7 р.б.	50,3
дебіторська заборгованість	7433	25,0	7780	15,7	17283	22,1	9850	133	-2,9
грошові кошти	9143	30,8	4446	8,9	884	1,1	-8259	-90,3	-29,7
ПАСИВИ									
1. Власний капітал	-5915	-20,3	-5730	-11,5	-5499	-7,0	416	-7,0	13,3
в т.ч. зареєстрований капітал	100	0,3	100	0,2	100	0,1	0	0	-0,2
нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-6015	-20,3	-5830	-11,7	-5599	-7,2	416	-6,9	13,1

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2. Довгострокові зобов'язання і забезпечення	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3. Поточні зобов'язання і забезпечення	35583	119,9	55407	111,5	83684	107,0	48101	135,2	-12,9
БАЛАНС:	29668	100	49677	100	78185	100	48517	163,5	X

Джерело: складено автором за даними підприємства

Величина активів ТОВ «Галііївський маслозавод» у 2021 році збільшилася порівняно з 2019 роком на 48517 тис. грн або на 163,5% за рахунок зростання оборотних активів на 178,7% та необоротних активів на 3,1%. Зростання необоротних активів не високими темпами обумовлено в основному за рахунок зниження незавершених капітальних інвестицій. Оборотні активи зросли на 48439 тис. грн. Збільшення вартості оборотних активів відбулося в основному за

рахунок зростання запасів на 49944 тис. грн. (майже у 8 разів) та дебіторської заборгованості на 9850 тис. грн. (133%).

Пасивна частина балансу характеризується переважанням залучених джерел фінансування, а саме короткострокових зобов'язань над власними коштами, що є результатом неефективної діяльності підприємства, через отриманий у попередні періоди непокритий збиток. Найбільшу частку у складі зобов'язань ТОВ «Галіївський маслозавод» становить заборгованість поточні зобов'язання і забезпечення, які збільшилися протягом 2019-2021 рр. на 135,2% або 48101 тис. грн., що в свою чергу говорить про зростання залежності товариства від позикового капіталу.

Особливої важливості в процесі діагностики фінансового-економічного стану підприємства набуває проведення аналізу механізму формування фінансових результатів діяльності підприємства, табл. 2.4.

За даними табл. 2.4. відмітимо, що попри зростання чистого доходу від реалізації продукції на 50,9 % відмічається зростання витрат собівартості реалізованої продукції на 55,%, адміністративних витрат – на 24,1%, витрат на збут – на 45,2%, що призвело до отамання валового збитку у сумі 2858 тис. грн та збитку фінансового результату від операційної діяльності у сумі 19754 тис. грн. Отримання підприємством чистого прибутку у сумі 221 тис. грн. (який доречи зменшився на 83,1% у порівнянні з 2019 р.) обумовлене отриманням підприємством інших доходів у сумі 16800 тис.грн. В цілу варто відмітити, що підприємство протягом усього періоду дослідження мало від'ємне значення фінансового результату від операційної діяльності, що свідчить про не надто високу ефективність налагодження його виробничих бізнес-процесів господарювання.

Таблиця 2.4

Механізм формування фінансових результатів діяльності підприємства

Показники	Роки			Відхилення 2021 р. до 2019 р.	
	2019	2020	2021	+, -	%
	2	3	4	5	6
1					

Чистий дохід від реалізації продукції	206795	256392	312010	105215	50,9
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	202540	255515	314868	112328	55,5
Валовий прибуток	4255	877	-2858	-7113	-167,2
Інші операційні доходи	356	2039	285	-71	-19,9
Адміністративні витрати	3952	3888	4904	952	24,1
Витрати на збут	7322	9100	10629	3307	45,2
Інші операційні витрати	1812	1410	1639	-173	-9,5
Фінансовий результат від операційної діяльності	-8475	-11482	-19745	-11270	133,0
Доход від участі в капіталі	3131	9963	3227	96	3,1
Інші доходи	7016	1745	16800	9784	139,5
Інші витрати	4	0	0	-4	-100
Фінансовий результат до оподаткування	1668	226	282	-1386	-83,1
Витрати з податку на прибуток	301	41	51	-250	-83,1
Чистий прибуток	1367	185	231	-1136	-83,1

Джерело: складено автором за даними підприємства

Фінансовий стан будь-якого підприємства можна оцінювати з точки зору короткострокової та довгострокової перспективи. У першому випадку критерій оцінки фінансового стану – ліквідність та платоспроможність підприємства.

У ряді робіт вітчизняних фахівців поняття ліквідності та платоспроможності нерідко ототожнюються, хоча навряд чи це виправдано. Під ліквідністю будь-якого активу слід розуміти здатність його трансформуватися в кошти, а ступінь ліквідності визначається тривалістю тимчасового періоду, протягом якого ця трансформація може бути здійснено. Чим коротший період, тим вища ліквідність даного активу. Ліквідність балансу визначається як ступінь покриття зобов'язань організації її активами, термін перетворення яких на гроші відповідає терміну погашення зобов'язань.

Говорячи про ліквідність підприємства, мають на увазі наявність у нього оборотних коштів у розмірі, теоретично достатнім для погашення короткострокових зобов'язань, хоч би і з порушенням термінів погашення. Кількісно ліквідність характеризується спеціальними відносними показниками - коефіцієнтами ліквідності.

Платоспроможність означає наявність у підприємства грошових коштів та їх еквівалентів, достатніх для розрахунків із кредиторської заборгованості, що потребує негайного погашення. Таким чином, основними ознаками

платоспроможності є: а) наявність у достатньому обсязі коштів на розрахунковому рахунку; б) відсутність простроченої кредиторської заборгованості.

Проведемо оцінку фінансового стану підприємства у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Динаміка показників оцінки фінансового стану підприємства

Показники	Роки			Відхилення 2021 р до 2019 р. +,-
	2019	2020	2021	
1	2	3	4	5
1. Коефіцієнт загальної ліквідності	0,76	0,89	0,90	0,14
2. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,27	0,08	0,01	-0,26
3. Чистий оборотний капітал	-8446	-8425	-8108	-338
4. Коефіцієнт автономії	-0,20	-0,12	-0,07	0,13
5. Коефіцієнт фінансової стабільності	-0,17	-0,1	-0,07	0,01
6. Коефіцієнт забезпеченості власними засобами	-0,29	-0,15	-0,08	0,21
7. Коефіцієнт оборотності активів	7,36	6,46	4,88	-2,48
8. Коефіцієнт оборотності власного капіталу	-34,9	-44,7	-56,7	-21,8
9. Рентабельність господарської діяльності, %	0,63	0,07	-0,07	-0,7
10. Рентабельність власного капіталу, %	-23,1	-3,2	-4,2	18,9
11. Рентабельність операційної діяльності, %	-3,9	-4,3	-5,9	-2,0

Джерело: складено автором за даними підприємства

Підсумовуючи дані табл. 2.5. відмітимо що загальний коефіцієнт ліквідності збільшився у 2021 р. на 0,14 пунктів, і знаходиться в межах допустимого нормативного значення, що говорить про те, що підприємство зможе вчасно погасити власні поточні зобов'язання. Поряд і з тим. Відмітимо зменшення коефіцієнта абсолютної ліквідності на 0,26 пунктів, що говорить про те, що грошових коштів не достатньо щоб одразу погасити частку термінових зобов'язань підприємства.

Коефіцієнт автономії, хоча і зменшився на 0,13 пунктів, все одно свідчить про значну залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування, адже, через значну суму непокритого збитку (накопченого підприємством у попередні часові періоди) підприємство є залежним від сторонніх фінансів. З огляд на це, знизився і коефіцієнт фінансової стабільності підприємства на 0,01 пункт.

Через зростання обсягів запасів та дебіторської заборгованості за товари роботи та послуги підприємства сповільнилася оборотність оборотних активів на 2,48 обертів у рік.

Щодо показників рентабельності, які характеризують ефективність господарювання підприємства, то через від'ємне значення показників фінансового результату від операційної діяльності підприємства вони мають від'ємне значення і характеризують низьку ефективність його бізнес-процесів.

Узагальнюючи проведене дослідження варто відмітити те, що незважаючи на зниження ефективності за деякими показниками підприємство працює прибутково, нарощуючи обсяги господарювання та залишається гідним гравцем на ринку молочної продукції.

2.3. Оцінка системи управління оборотним капіталом підприємства

Оборотні активи мають велике значення для покращення виробничих потреб у встановленні тих чи інших елементів оборотних активів, обсяг забезпечення має відповідати обсягам фінансово-господарської діяльності, збільшення прибутку та зменшення виплат за допустимих рівнів ризику. Оптимальне використання оборотних коштів дає змогу збільшити фінансову стійкість та платоспроможність підприємства.

Для ефективного управління оборотним капіталом ТОВ «Галіївський маслозавод» розробляє власну політику управління оборотним капіталом, яка є часткою фінансової стратегії підприємства, що полягає в організації фундаментального складу й обсягу оборотного капіталу, а також в покращенні структури джерел їх фінансування.

Основні етапи політики управління оборотним капіталом ТОВ «Галіївський маслозавод»:

- 1) здійснення аналізу оборотного капіталу підприємства за попередній період;

- 2) формулювання різних підходів до організації оборотного капіталу підприємства;
- 3) формування обсягу оборотного капіталу;
- 4) покращення співвідношення постійної та змінної частин оборотного капіталу;
- 5) покриття необхідної ліквідності оборотного капіталу;
- 6) забезпечення підвищення рентабельності оборотного капіталу;
- 7) планування мінімізації втрат оборотного капіталу у процесі його використання;
- 8) формування принципів фінансування окремих видів оборотного капіталу;
- 9) формування оптимальної структури джерел фінансування оборотного капіталу

Основною метою управління оборотним капіталом є формування та підтримання оптимальної структури та обсягу активів підприємства, співвідношення між його складовими та джерелами їх покриття, що дозволяє забезпечити беззбитковість та ефективність роботи підприємства. Вирішенню цього завдання сприяє якісний регулярний аналіз структури та динаміки оборотних активів.

Аналіз загальних показників обсягу, складу та структури оборотних активів представлений у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Характеристика оборотних активів підприємства за балансом

Показники	На 31.12.2019		На 31.12.2020		На 31.12.2021		Відхилення 2021 р. до 2019 р.		
	Тис. Грн.	Пито- ма вага, %	тис. Грн.	Пито- ма вага, %	тис. Грн.	Пито- ма вага, %	+, -	%	п.с.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Запаси	6498	23,9	30864	65,7	56442	74,7	49944	В 7,7 р.б.	50,8
Виробничі запаси	3396	12,5	6115	13,1	36871	48,8	33475	9,9	36,3
Готова продукція	3102	11,4	24749	52,7	19571	25,9	16469	В 5,3 р.б.	14,5
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари	7370	27,2	7729	16,5	16650	22,0	9280	125,9	-5,2

послуги									
Інша поточна дебіторська заборгованість	63	0,2	51	0,1	633	0,8	570	В 9 р.б.	0,6
Грошові кошти та їх еквіваленти	9143	33,7	4446	9,5	884	1,2	-8259	-90,3	-32,5
Готівка	135	0,5	142	0,3	208	0,3	73	54,1	-0,2
Рахунки в банках	9008	33,2	4304	9,2	676	0,9	-8332	-92,5	-32,3
Витрати майбутніх періодів	20	0,1	5	0,01	7	0,0	-13	-65,0	-0,1
Інші оборотні активи	4043	14,9	3887	8,3	960	1,3	-3038	-76,3	-13,6
Разом	27137	100	46982	100	75576	100	48439	178,5	X

Джерело: складено автором за даними підприємства

Таким чином, протягом досліджуваного періоду оборотні активи підприємства зросли на 178,9%, здебільшого за рахунок зростання запасів майже у 8 разів та дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги – на 125,9%. В іншому структурні зміни оборотних активів можуть бути оцінені як незначні та, загалом, негативні. При цьому відзначається їх суттєве зростання у 2021 р. щодо середніх значень попередніх періодів.

У табл. 2.7 представлені показники чистих оборотних активів підприємства.

Результати аналізу показали, що за 2019-2021 рр. вартість чистих оборотних активів підприємства зменшилася на 338 тис. грн., а чистий оборотний капітал набув від'ємного значення протягом всього періоду дослідження, що вказує на зниження рівня ліквідності підприємства. Так як величина чистих оборотних активів залишається величиною від'ємною і на рівні середньорічних показників попередніх років, що свідчить про не прийнятний рівень ліквідності балансу підприємства.

Таблиця 2.7

Показники аналізу чистих оборотних активів ТОВ «Галіївський маслозавод»

Показники	Роки			Відхилення 2021 р до 2019 р. +,-
	2019	2020	2021	
Оборотні активи, тис. грн.	27137	46982	75576	48439
Поточні зобов'язання, тис. грн.	35583	55407	83684	48101
Чисті оборотні активи, тис. грн.	-8446	-8425	-8108	-338

Джерело: складено автором за даними підприємства

Істотне значення під час аналізу оборотних активів надається показникам їх оборотності, що характеризують ефективність використання оборотних засобів. Від оборотності залежить як розмір мінімально необхідних для господарської діяльності оборотних коштів, а також витрати на зберігання запасів, що спричиняє безпосередній вплив на собівартість виробленої продукції і, відповідно, результати фінансової складової діяльності підприємства загалом.

Серед основних показників оборотності оборотних коштів у ході аналізу виділяють коефіцієнт оборотності та тривалість одного обороту, які представлені у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Загальні показники оборотності оборотних активів ТОВ «Галіївський
маслозавод»

Показники	Роки			Відхилення 2021 р до 2019 р. +,-
	2019	2020	2021	
1	2	3	4	5
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	206795	256392	312010	105215
Середньоденна виручка від реалізації продукції, тис. грн	566,6	702,4	879,5	312,9
Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн.	25513	37059,5	61279	35766
Коефіцієнт оборотності оборотних активів, об в рік	7,4	6,9	5,1	-2,3

Продовження табл. 2.8

1	2	3	4	5
Тривалість одного обороту оборотних активів, дні	49,3	52,9	71,6	22,3
Економічний ефект від зміни оборотності оборотних активів	-1586,48	-351,2	-1583,1	3,38

Джерело: складено автором за даними підприємства

Таким чином, у 2021 році швидкість обороту оборотних коштів зменшилася на 2,3 обороту на рік у порівнянні із 2019 р., і відповідно зросла середня тривалість одного обороту оборотних активів на 22,3 дня, що відбиває зниження інтенсивності використання оборотних активів. Економічний ефект від зміни оборотності склав -1583,1 тис. грн. у 2021 р., загалом негативна тенденція

спостерігалася протягом усього періоду дослідження через сповільнення обороту оборотних активів підприємства.

Так, як у формуванні оборотних активів приймають участь і пасиви підприємства, то ж варто розглянути окремо джерела формування оборотних активів ТОВ «Галіївський маслозавод», табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Джерела формування оборотних активів ТОВ «Галіївський маслозавод»

Показники	На 31.12.2019		На 31.12.2020		На 31.12.2021		Відхилення 2021 р. до 2019 р.		
	Тис. Грн.	Пито -ма вага, %	тис. Грн.	Пито -ма вага, %	тис. Грн.	Пито -ма вага, %	+, -	%	п.с.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Власний оборотний капітал	-8446	-31,1	-8425	-17,9	-8108	-10,7	338	-4,0	20,4
Позиковий капітал у тому числі:	35583	131,1	55407	117,9	83684	110,7	48101	135,2	-20,4
- кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	2130	7,8	14500	30,9	16901	22,4	14771	В 7 р.б.	14,6
- поточні зобов'язання з бюджетом	93	0,3	100	0,2	193	0,2	100	107,5	-0,1
- поточні зобов'язання зі страхування	139	0,5	185	0,4	254	0,3	115	82,7	-0,2

Продовження табл. 2.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
- поточні зобов'язання з оплати праці	594	2,2	744	1,6	1020	1,3	426	71,7	-0,9
- інші поточні зобов'язання	32627	120,2	39878	84,9	65316	86,4	32689	100,1	-33,8
Усього оборотних активів	27137	100	46982	100	75576	100	48439	178,5	X

Джерело: складено автором за даними підприємства

Власний капітал повинен приймати активну участь у формуванні оборотних активів, проте через отримання непокритого збитку підприємством за останні часові періоди, власний капітал має на підприємстві від'ємне значення, і не

приймає участі у формуванні оборотних активів. Проте, через отримання прибутку підприємством останнім часом сума непокритого збитку зменшується.

Недостатність власного капіталу для формування мобільних активів підприємство компенсувало за рахунок залучення поточної кредиторської заборгованості. За рахунок позикового капіталу забезпечується фінансування мобільних активів на ТОВ "Галіївський маслозавод" що дає можливість: прибутково господарювати; фінансувати матеріально-технічну базу, що значно перевищує розміри власного капіталу; ефективно використовувати основні засоби та оборотні активи підприємства. Залучення цих коштів відбувається за рахунок розрахунків з постачальниками за відвантажену продукцію, надані послуги, строк сплати якої ще не настав. На кінець 2021 року сума цієї заборгованості склала 83684 тис. грн. Частка вказаного джерела фінансування оборотних активів відносно 2019 року зросла на 135,2%. Причому вільних грошових коштів, які б забезпечували ці платежі підприємство в достатньому розмірі не має.

Розрахунок показників оборотності оборотних активів засвідчив їх уповільнення як в цілому, так і в розрізі окремих їх видів (табл. 2.10).

Таким чином, у 2021 році знизився рівень інтенсивності використання коштів, а також запасів, що призвело до зниження тривалості операційного циклу.

Тривалість фінансового циклу є негативною величиною, що означає відсутність тимчасово вільних коштів у підприємства у ході провадження господарської діяльності.

Таблиця 2.10

Показники ефективності використання оборотних активів

ТОВ «Галіївський маслозавод»

Показники	Роки			Відхилення 2021 р до 2019 р. +,-
	2019	2020	2021	
1	2	3	4	5
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	206795	256392	312010	105215
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	202540	255515	314868	112328
Середні залишки грошових коштів та короткострокових фінансових вкладень, тис. грн.	4776,5	6794,5	2665	-2111,5

Середні залишки запасів, тис. грн.	9198,5	18681	43653	34454,5
Середні залишки дебіторської заборгованості, тис. грн.	7547	7549,5	12189,5	4642,5
Середні залишки кредиторської заборгованості, тис. грн.	34673,5	45495	69545,5	34872
Коефіцієнти оборотності				
Грошових коштів та короткострокових фінансових вкладень	43,3	37,7	117,1	73,8
Запасів	22,5	13,7	7,1	-15,4
Дебіторської заборгованості	27,4	33,9	25,6	-1,8
Кредиторської заборгованості	5,9	5,6	4,5	-1,4
Тривалість одного обороту, днів				
Грошових коштів та короткострокових фінансових вкладень	8,4	9,7	3,1	-5,3
Запасів	16,2	26,6	51,4	35,2
Дебіторської заборгованості	13,3	10,8	14,3	1,0
Кредиторської заборгованості	61,9	65,2	81,1	19,2
Тривалість операційного циклу, днів	49,9	47,6	32,7	-17,2
Тривалість фінансового циклу, днів	-12,0	-17,6	-48,4	-36,4

Джерело: складено автором за даними підприємства

Дебіторська заборгованість є однією з найбільш важливих складових оборотного капіталу комерційних підприємств, яка значною частиною визначає їх фінансовий стан.

Розглянемо дебіторську заборгованість у структурі загального обсягу оборотних активів ТОВ «Галіївський маслозавод».

У ході аналізу дебіторської заборгованості, як правило, розраховуються такі показники:

- коефіцієнт відволікання оборотних активів у дебіторську заборгованість;
- тривалість обороту дебіторської заборгованості;
- коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості;
- інвестиції в дебіторську заборгованість, які фактично показують скориговану суму дебіторської заборгованості, можливу до вкладення у товари (майбутні придбання);
- співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості, розраховується як правило відніманням значення кредиторської заборгованості від дебіторської і свідчить про раціональне використання коштів для

підприємства, оскільки залучається у оборот більше коштів, ніж відволікається із нього;

- рентабельність дебіторської заборгованості.

За результатами розрахунку зазначених показників отримано дані щодо ефективності використання дебіторської заборгованості на підприємстві представлено в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Показники ефективності управління дебіторською заборгованістю
підприємства

Показники	Роки			Відхилення 2021 р до 2019 р. +,-
	2019	2020	2021	
1	2	3	4	5
Оборотні активи, тис. грн	27137	46982	75576	48439
Дебіторська заборгованість, тис. грн.	7433	7780	17283	9850
Питома вага дебіторської заборгованості в оборотних активах, %	27,4	16,6	22,8	-4,6
Кредиторська заборгованість, тис. грн	35583	55407	83684	48101
Чистий дохід, виручка від реалізації продукції, тис. грн.	206795	256392	312010	105215
Коефіцієнт відволікання оборотних активів у дебіторську заборгованість	0,27	0,17	0,23	-0,04
Тривалість обороту дебіторської заборгованості, днів	13,3	10,8	14,3	1,0
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, об. в рік.	27,4	33,9	25,6	-1,8
Рентабельність продажів, %	0,7	0,1	0,1	-0,6

Продовження табл. 2.11

1	2	3	4	5
Рентабельність дебіторської заборгованості, %	18,4	2,4	1,3	-17,1
Інвестиції у дебіторську заборгованість	2006,9	1322,6	3975,1	1968,2

Джерело: складено автором за даними підприємства

Таким чином, дебіторська заборгованість у структурі оборотних активів підприємства становить приблизно 20%. При цьому у 2021 році тривалість обороту дебіторської заборгованості збільшилася на 1 день, а швидкість обороту відповідно зменшилася на 1,8 оборотів на рік. Уповільнення оборотності свідчить про збільшення періоду відволікання коштів підприємства та незначному

зниженні ефективності управління дебіторською заборгованістю ТОВ «Галіївський маслозавод».

Рентабельність також можна розглядати як один із критеріїв якості управління дебіторською заборгованістю. За даними табл. 2.11 видно, що у 2021 році рентабельність дебіторської заборгованості знизилася на 17,1%, при цьому її значення є значно меншими ніж середньорічні показники підприємства.

Як вже було відмічене, на підприємстві має місце, перевищення кредиторської заборгованості над оборотними активами, що є негативною тенденцією діяльності підприємства, адже можуть існувати порушення договірних зобов'язань перед кредиторами.

Подібний тип політики класифікується як агресивний і може негативно позначатися на забезпеченні поточної платоспроможності та фінансової стійкості підприємства. Але при цьому вона дозволяє забезпечувати господарську діяльність з мінімальною потребою у власному капіталі, і відповідно, забезпечити максимальний рівень його рентабельності.

Вивчення структури кредиторської заборгованості показало, що дебіторська заборгованість на 100% фінансується за рахунок кредиторської заборгованості, що оцінюється позитивно і загалом не ставить під загрозу розрахунки з податків, зі співробітниками та іншими кредиторами.

2.4. Напрями підвищення ефективності управління оборотним капіталом підприємства

Аналіз структури та ефективності використання оборотного капіталу ТОВ «Галіївський маслозавод» показав загалом збалансованість фінансових показників підприємства та його відносну фінансову стійкість. Водночас виявлено низку проблемних аспектів, оптимізація яких призведе до підвищення таких важливих показників як платоспроможність, фінансова стійкість, рентабельність та ділова активність.

Так, у 2021 році суттєво зросла частка дебіторської заборгованості у загальній структурі оборотних активів підприємства (до 22,8%). Багато в чому дана ситуація зумовлена різким зростанням у 2020-2021 роках частки простроченої дебіторської заборгованості, близько 60 % від якої становлять безнадійні борги. Показники зростання простроченої дебіторської заборгованості та безнадійних боргів представлені в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Показники простроченої дебіторської заборгованості та безнадійних боргів

Показники	Роки			Відхилення 2021 р до 2019 р. +,-
	2019	2020	2021	
Дебіторська заборгованість	7433	7780	17283	9850
Прострочена дебіторська заборгованість	345	412,2	939,8	594,8
Питома вага простроченої дебіторської заборгованості в дебіторській заборгованості, %	4,6	5,3	5,4	0,8
Сума безнадійних боргів	144,9	297,0	512,8	367,9
Питома вага безнадійних боргів в дебіторській заборгованості, %	1,9	3,8	2,9	1,0
Питома вага безнадійних боргів в простроченій дебіторській заборгованості %	42,0	72,1	55,7	13,7

Джерело: складено автором за даними підприємства

Ситуація, що склалася, викликана, перш за все, кризовими явищами у економіці країни, ковідним та пост ковідним періодом, загальним зростанням неплатажів та припиненням діяльності та банкрутством низки покупців продукції підприємства.

При цьому, до цього часу підприємство не вживало жодних заходів організаційного та фінансового характеру щодо зниження рівня простроченої дебіторської заборгованості.

Крім цього, на підприємстві відсутня чітка система управління дебіторською заборгованістю, у тому числі:

- відсутній контроль за станом розрахунків із покупцями, особливо щодо прострочених заборгованостей;
- не здійснювалася оцінка кредитоспроможності покупців;

- не проводилися розрахунки зростання витрат унаслідок збільшення розміру дебіторської заборгованості, зокрема простроченої.

Крім цього, відзначимо недостатньо гнучке управління запасами підприємства. Так, незважаючи на фактично повну відсутність неліквідних залишків та введеної практики нормування запасів, обсяг запасів, формується до повного завантаження виробничих потужностей (це в першу чергу стосується запасів готової продукції), а не сировини первинної обробки, інші запаси формуються на 20 календарних днів, що зумовлено двома основними факторами:

- підприємство позиціонує себе на ринку як надійний виробник продукції, внаслідок чого до 15% угод укладаються терміново, у зв'язку з нездатністю компаній-конкурентів, працюючих «з коліс», забезпечити необхідні покупцям обсяги в установлені терміни постачання. Разом з тим, переважна більшість таких контрактів реалізуються в стислий термін і передбачають використання трохи більше 40% наявних страхових запасів;

- на даний час у країні функціонує лише два великих постачальника сировини та матеріалів спеціального виробничого призначення закордонного виробництва для виробництва сирів, та запчастин до працюючого обладнання, у зв'язку з чим періодично відбуваються збої з поставками, пов'язані із затримками на митниці, внутрішніми проблемами постачальників або повним викупом партій сировини та матеріалів спеціального виробничого призначення підприємствами-конкурентами. Це зумовлює затримки постачання іноді до 10-13 днів.

Крім цього, при нормуванні та розрахунку запасів слабо враховується сезонний фактор, відповідно до якого у першому півріччі реалізується у середньому на 30% менше продукції порівняно з другою половиною року.

Таким чином, за підсумками аналізу діяльності ТОВ «Галіївський маслозавод» виявлено два структурні елементи оборотного капіталу, раціональна оптимізація яких сприятиме покращенню фінансових показників підприємства та його фінансової стабільності.

З метою оптимізації низки структурних елементів оборотного капіталу пропонується здійснити такі заходи, табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Заходи щодо підвищення ефективності управління оборотним капіталом

Основні проблеми	Рекомендовані заходи
Управління запасами та постачанням	
- підвищений рівень запасів; - суттєві витрати на зберігання.	Скорочення обсягу та нормування запасів: - виявлення неліквідних запасів; - розробка та реалізація заходів щодо скорочення запасів до оптимального рівня.
Дебіторська та кредиторська заборгованість	
- істотний обсяг простроченої дебіторської заборгованості та безнадійних боргів, великі обсяги списань за боргами; - відсутність системи моніторингу руху та погашення дебіторської заборгованості.	Розробка системи контролю платежів: - автоматизація обліку дебіторської та кредиторської заборгованості, формування відповідних механізмів ведення оперативної управлінської звітності; - зниження обсягів простроченої дебіторської заборгованості за рахунок механізмів факторингу, цесії, форфейтингу].
Організаційні аспекти	
- відсутність чіткого розподілу обов'язків та відповідальності у межах системи управління оборотним капіталом організації.	Реалізація механізмів наскрізного керування оборотним капіталом: - розробка системи управлінської звітності, моніторингу та контролю ефективності управління запасами та дебіторською заборгованістю; - визначення найбільш значущих показників ефективності та розробка заходів щодо підвищення мотивації працівників у рамках завдання управління оборотним капіталом.

Джерело: складено автором за даними підприємства

Незважаючи на суттєве зростання простроченої дебіторської заборгованості та безнадійних боргів на ТОВ «Галіївський маслозавлд», використання інструментів факторингу, цесії та форфейтингу на даному етапі не зможе служити ефективним рішенням, оскільки дані механізми не вирішують проблему безнадійних боргів. Крім цього, підприємство не відчуває гострого дефіциту оборотних засобів, у зв'язку з чим залучення даних механізмів не дасть істотного ефекту.

Набагато ефективнішим рішенням щодо оптимізації управління дебіторською заборгованістю може послужити розробка та використання комплексної системи мотивації, моніторингу та контролю за рухом та погашенням дебіторської заборгованості.

Пропонована послідовність здійснення основних функцій та кроків управління дебіторською заборгованістю представлено рис. 2.2.

ПЛАНУВАННЯ		
Визначення мети організації в галузі управління дебіторською заборгованістю: - оптимізація її загального розміру; - забезпечення її своєчасного погашення; - визначення кредитної політики – визначення мети, завдань, стандартів роботи із дебіторами; вибір раціональної структури процесів.	ОРГАНІЗАЦІЯ	
	Вдосконалення системи обліку та контролю за дебіторською заборгованістю:	КОНТРОЛЬ
	- розробка системи контролю платежів; - розрахунок витрат на обслуговування простроченої ДЗ; - розрахунок планування надходження платежів від дебіторів; - розробка стандартів оцінки покупців.	- регулярне відстеження відхилення фактичних параметрів дебіторської заборгованості від запланованих; - аналіз дебіторської заборгованості, прийняття рішень щодо оптимізації її параметрів.
МОТИВАЦІЯ		

Рис. 2.2 Рекомендована послідовність здійснення основних функцій та кроків управління дебіторською заборгованістю

Джерело: складено автором

Запобігання за допомогою зазначених методів виведення з обороту навіть 30-50% коштів простроченої заборгованості та безнадійних боргів дозволить підвищити оборотність та рентабельність дебіторської заборгованості, збільшити виручку підприємства та загалом зміцнити його фінансове положення.

Другим суттєвим елементом оборотного капіталу підприємства, що підлягає оптимізації, є управління запасами. На підприємстві здійснюється нормування запасів з метою забезпечення безперебійності виробництва терміном на 20 днів, проте за весь час функціонування підприємства максимальний обсяг запасів, затребуваний у виробництві, відповідав рівню 12-13 днів.

Таким чином, близько 15% формованих запасів не несуть корисного навантаження, заморожуючи оборотні кошти та збільшуючи рівень витрат з їхнього зберігання.

У зв'язку з цим доцільно скоротити рівень забезпеченості підприємства запасами до необхідного рівня забезпеченості виробництва протягом 13 днів замість 20 без негативних наслідків для забезпечення безперервності та стабільності виробничого процесу. Крім цього, враховуючи фактор сезонності рівень запасів у першому півріччі доцільно підтримувати на ще нижчому рівні, що відповідає 10 дням безперебійної роботи.

Ці заходи допоможуть знизити поточні витрати на утримання запасів, які сприятимуть вивільненню коштів, що призведе до підвищення мобільності оборотного капіталу та підвищення рівня фінансової стійкості підприємства.

За оцінками фахівців аудиторсько-консалтингової фірми «ЮГТ ПЛЮС» (м. Одеса), введення на підприємстві чітко працюючої системи моніторингу та управління дебіторською заборгованістю здатне звільнити від 20 до 50 відсотків фінансових ресурсів, «заморожених» у простроченій заборгованості та безнадійних боргах.

Результати розрахунків у разі запровадження подібної системи на ТОВ «Галіївський маслозавод» та вивільнення 30% простроченої дебіторської заборгованості представлені у табл. 2.14.

Таким чином, в результаті внесених пропозицій варто очікувати деякого прискорення оборотності дебіторської заборгованості та збільшення її рентабельності. Економічний ефект пропорційний зростанню простроченої дебіторської заборгованості та у 2022 році становив би 821,5 тис. грн.

Таблиця 2.14

Показники ефективності управління дебіторською заборгованістю при введенні системи моніторингу та контролю

Показники	Роки				Відхилення 2022 р. (прогноз) до 2021 р. +,-
	2019	2020	2021	2022 (прогноз)	
Дебіторська заборгованість	7433	7780	17283	16770	513
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, об в рік	27,4	33,9	25,6	33,2	7,6

Термін оборотності дебіторської заборгованості, дні	13,3	10,8	14,3	10,9	-3,4
Рентабельність дебіторської заборгованості, %	18,4	2,4	1,3	2,2	0,9
Економічний ефект, вивільнення грошових коштів				821,5	821,5

Джерело: складено автором за даними підприємства

Розрахунки показників ефективності управління запасами у разі скорочення їх страхової складової наведено у табл. 2.15.

Таблиця 2.15

Динаміка змін показників управління запасами внаслідок їх оптимізації

Показники	Роки				Відхилення 2022 р. (прогноз) до 2021 р. +,-
	2019	2020	2021	2022 (прогноз)	
Запаси	9198,5	18681	43653	39872	-3781
Коефіцієнт оборотності запасів, об в рік	22,5	13,7	7,1	17,7	10,6
Термін оборотності запасів, дні	16,2	26,6	51,4	20,6	-30,8
Рентабельність запасів, %	14,9	1,0	0,5	1,4	0,9
Економічний ефект, вивільнення грошових коштів				2571	2571

Джерело: складено автором за даними підприємства

Таким чином на підприємстві внаслідок зростання коефіцієнта оборотності запасів у 2022 році відбулося б вивільнення оборотних засобів у сумі 2571 тис. грн.

Сукупний економічний ефект від застосування пропозицій обумовлений структурними змінами балансу підприємства з відповідним поліпшенням показників рентабельності, ліквідності та фінансової стійкості. Розрахунки відповідних змін представлені у табл. 2.16.

Таблиця 2.16

Зміна показників рентабельності, ліквідності та фінансової стійкості підприємства з урахуванням внесених пропозицій

Показник	2021	2021 (з урахуванням оптимізації)	Відхилення 2022 р. (прогноз) від 2021р., +\-
----------	------	----------------------------------	--

Рентабельність оборотних активів, %	0,4	0,7	0,3
Рентабельність активів, %	0,3	0,5	0,2
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,01	0,04	0,03
Коефіцієнт загальної ліквідності	0,90	0,93	0,03
Коефіцієнт фінансової незалежності	-0,07	-0,03	0,04

Джерело: складено автором за даними підприємства

Таким чином, запровадження пропозицій щодо оптимізації оборотного капіталу дозволили підвищити його рентабельність, а також покращити загальні фінансові показники підприємства, такі як ліквідність та фінансова стійкість.

Висновки до розділу 2

Галіївський маслозавод введено в експлуатацію у 1927 р., його головним завданням є комплексна безвідходна переробка сировини (молоку) у регіоні та виробництво широкого асортименту молочної продукції для мешканців м. Чуднів, а також для забезпечення постачання сухого знежиреного молока та казеїну за межі України. ТОВ «Галіївський маслозавод» ім. В. Ф. Мазуркевича» створено в грудні 1999 року відповідно до спільного рішення регіонального відділення фонду державного майна України в Житомирській області та організації орендарів Галіївського маслозаводу від 20 грудня № 225/1 згідно декрету Кабінету Міністрів України від 20 травня 1993 р. № 57-93 «Про приватизацію цілісних майнових комплексів державних підприємств та їх структурних підрозділів, зданих в оренду».

Підприємство у 2021 році спрацювало дещо менш ефективно, ніж у 2019 р. Це, в першу видно, з показників приростів чистого доходу та собівартості реалізованої продукції підприємством. Так, темпи зростання чистого прибутку становити 50,9%, на противагу собівартості реалізованої продукції, яка збільшилася на 55,5%, що в свою чергу вплинуло на валовий прибуток, який у 2021 р. характеризувався збитком у розмірі 2858 тис. грн. Незважаючи на таку негативну динаміку, підприємство отримало чистий прибуток у розмірі 231 тис. грн., який також зазнав зменшення на суму 1136 тис. грн. у порівнянні із 2019 р.

При цьому слід зазначити, що на підприємстві відбувся ряд позитивних змін. Так, зросла середньорічна вартість необоротних активів на 2,4%, середньорічна вартість оборотних активів зросла на 140,2%. При цьому зростання фондівдачі відбулося на 47,5%, що випнуло на зменшення фондомісткості на 38,5%, продуктивність праці збільшилася на 29,1%, проте сповільнилося обертання оборотних активів підприємства на 2,3 об. в рік.

Протягом досліджуваного періоду оборотні активи підприємства зросли на 178,9%, здебільшого за рахунок зростання запасів майже у 8 разів та дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги – на 125,9%. В іншому структурні зміни оборотних активів можуть бути оцінені як незначні та, загалом, негативні. При цьому відзначається їх суттєве зростання у 2021 р. щодо середніх значень попередніх періодів.

Дебіторська заборгованість у структурі оборотних активів підприємства становить приблизно 20%. При цьому у 2021 році тривалість обороту дебіторської заборгованості збільшилася на 1 день, а швидкість обороту відповідно зменшилася на 1,8 оборотів на рік. Уповільнення оборотності свідчить про збільшення періоду відволікання коштів підприємства та незначному зниженні ефективності управління дебіторською заборгованістю ТОВ «Галіївський маслозавод».

Як вже було відмічене, на підприємстві має місце, перевищення кредиторської заборгованості над оборотними активами, що є негативною тенденцією діяльності підприємства, адже можуть існувати порушення договірних зобов'язань перед кредиторами.

Подібний тип політики класифікується як агресивний і може негативно позначатися на забезпеченні поточної платоспроможності та фінансової стійкості підприємства. Але при цьому вона дозволяє забезпечувати господарську діяльність з мінімальною потребою у власному капіталі, і відповідно, забезпечити максимальний рівень його рентабельності.

Фінансовим джерелом покриття дебіторської заборгованості є кредиторська заборгованість. Це призвело до низької забезпеченості власними оборотними

коштами та відповідно, низькому рівню ліквідності та платоспроможності підприємства.

При цьому дебіторська заборгованість покупців займає структурі оборотних активів друге місце. Через це значна частина авансованих оборотних коштів повертається підприємству з суттєвими затримками, або зовсім не повертається.

Велика частка дебіторської заборгованості значно сповільнює загальну оборотність і, як наслідок, не тільки знижує мобільність та ефективність оборотного капіталу, а й платоспроможність загалом, що погіршує фінансове становище підприємства. Крім того, виявлено елементи неефективного управління запасами підприємства, що негативно впливає на економічні показники організації. Таким чином, ситуація зі структурою та використанням оборотного капіталу створює проблему фінансової стійкості підприємства.

Висновки

Оборотний капітал підприємства - це фінансові ресурси підприємства, в грошовій і матеріальній формі, що авансовані в оборотні засоби і засоби обігу, які беруть участь у виробничому процесі один раз і повністю переносять свою вартість на собівартість продукції і представляють собою сукупність економічних

відносин, реалізація яких впливає на фінансовий стан підприємства та його прибутковість.

Управління оборотним капіталом підприємства є складним процесом. Під системою управління оборотним капіталом підприємства варто розуміти сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних елементів, що забезпечують цілеспрямований вплив на об'єкт управління шляхом реалізації функцій управління через застосування комплексу методів управління з метою забезпечення достатнього рівня ліквідності та платоспроможності підприємства. Система управління оборотним капіталом підприємства являє собою частину загальної фінансової стратегії підприємства, що полягає у формуванні необхідного обсягу і складу оборотного капіталу, раціоналізації й оптимізації структури джерел його фінансування.

В процесі оцінки ефективності використання оборотного капіталу доцільним є розмежування проведеної оцінки за такими напрямками: оцінка ефективності формування оборотних засобів; оцінка ефективності використання обігового капіталу; оцінка ефективності фінансування (формування обігового капіталу); оцінка ефективності управління оборотним капіталом із позиції ліквідності балансу тощо.

Визначальний вплив на забезпечення управлінського процесу в Україні в сфері оборотних коштів здійснює комплекс відповідних нормативно-правових документів, які, доцільно систематизувати у вигляді п'яти основних рівнів: Конституція України, Кодекси законів і Закони України; Укази й розпорядження Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України; Положення (стандарти) бухгалтерського обліку, інші нормативно-правові документи щодо бухгалтерського обліку та фінансової звітності, які затверджуються Міністерством фінансів України; Нормативно-правові акти (інструкції, положення, вказівки) та методичні рекомендації Міністерства фінансів та інших органів, що розробляються і затверджуються на основі Положень (стандартів) бухгалтерського обліку; Рішення (накази, розпорядження) щодо організації і ведення бухгалтерського обліку безпосередньо на рівні підприємства.

Галіївський маслозавод введено в експлуатацію у 1927 р., його головним завданням є комплексна безвідходна переробка сировини (молоку) у регіоні та виробництво широкого асортименту молочної продукції для мешканців м. Чуднів, а також для забезпечення постачання сухого знежиреного молока та казеїну за межі України. ТОВ «Галіївський маслозавод» ім. В. Ф. Мазуркевича» створено в грудні 1999 року відповідно до спільного рішення регіонального відділення фонду державного майна України в Житомирській області та організації орендарів Галіївського маслозаводу від 20 грудня № 225/1 згідно декрету Кабінету Міністрів України від 20 травня 1993 р. № 57-93 «Про приватизацію цілісних майнових комплексів державних підприємств та їх структурних підрозділів, зданих в оренду».

Підприємство у 2021 році спрацювало дещо менш ефективно, ніж у 2019 р. Це, в першу видно, з показників приростів чистого доходу та собівартості реалізованої продукції підприємством. Так, темпи зростання чистого прибутку становити 50,9%, на противагу собівартості реалізованої продукції, яка збільшилася на 55,5%, що в свою чергу вплинуло на валовий прибуток, який у 2021 р. характеризувався збитком у розмірі 2858 тис. грн. Незважаючи на таку негативну динаміку, підприємство отримало чистий прибуток у розмірі 231 тис. грн., який також зазнав зменшення на суму 1136 тис. грн. у порівнянні із 2019 р.

При цьому слід зазначити, що на підприємстві відбувся ряд позитивних змін. Так, зросла середньорічна вартість необоротних активів на 2,4%, середньорічна вартість оборотних активів зросла на 140,2%. При цьому зростання фондівіддачі відбулося на 47,5%, що випнуло на зменшення фондомісткості на 38,5%, продуктивність праці збільшилася на 29,1%, проте сповільнилося обертання оборотних активів підприємства на 2,3 об. в рік.

Протягом досліджуваного періоду оборотні активи підприємства зросли на 178,9%, здебільшого за рахунок зростання запасів майже у 8 разів та дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги – на 125,9%. В іншому структурні зміни оборотних активів можуть бути оцінені як незначні та, загалом, негативні.

При цьому відзначається їх суттєве зростання у 2021 р. щодо середніх значень попередніх періодів.

Дебіторська заборгованість у структурі оборотних активів підприємства становить приблизно 20%. При цьому у 2021 році тривалість обороту дебіторської заборгованості збільшилася на 1 день, а швидкість обороту відповідно зменшилася на 1,8 оборотів на рік. Уповільнення оборотності свідчить про збільшення періоду відволікання коштів підприємства та незначному зниженні ефективності управління дебіторською заборгованістю ТОВ «Галіївський маслозавод».

Рентабельність також можна розглядати як один із критеріїв якості управління дебіторською заборгованістю. За даними табл. 2.11 видно, що у 2021 році рентабельність дебіторської заборгованості знизилася на 17,1%, при цьому її значення є значно меншими ніж середньорічні показники підприємства.

Як вже було відмічено, на підприємстві має місце, перевищення кредиторської заборгованості над оборотними активами, що є негативною тенденцією діяльності підприємства, адже можуть існувати порушення договірних зобов'язань перед кредиторами.

Подібний тип політики класифікується як агресивний і може негативно позначатися на забезпеченні поточної платоспроможності та фінансової стійкості підприємства. Але при цьому вона дозволяє забезпечувати господарську діяльність з мінімальною потребою у власному капіталі, і відповідно, забезпечити максимальний рівень його рентабельності.

Фінансовим джерелом покриття дебіторської заборгованості є кредиторська заборгованість. Це призвело до низької забезпеченості власними оборотними коштами та відповідно, низькому рівню ліквідності та платоспроможності підприємства.

При цьому дебіторська заборгованість покупців займає структурі оборотних активів друге місце. Через це значна частина авансованих оборотних коштів повертається підприємству з суттєвими затримками, або зовсім не повертається.

Велика частка дебіторської заборгованості значно сповільнює загальну оборотність і, як наслідок, не тільки знижує мобільність та ефективність оборотного капіталу, а й платоспроможність загалом, що погіршує фінансове становище підприємства.

Крім того, виявлено елементи неефективного управління запасами підприємства, що негативно впливає на економічні показники організації.

Таким чином, ситуація зі структурою та використанням оборотного капіталу створює проблему фінансової стійкості підприємства.

Для оптимізації структури оборотних коштів було запропоновано проведення низки певних заходів щодо покращення використання оборотного капіталу та підвищення фінансової стійкості підприємства:

- зменшити термін оборотності запасів та оборотного капіталу за рахунок зниження страхових запасів без негативних наслідків для забезпечення безперервності виробничого процесу. Застосування рекомендацій дозволило б забезпечити вивільнення оборотних коштів у розмірі 2571 тис.грн.;

- впровадження на підприємстві системи моніторингу та контролю дебіторської заборгованості, що дозволило б у 2022 році збільшити її оборотність, рентабельність та забезпечити вивільнення коштів у розмірі 821,5 тис. грн.

Сукупно прискорення обороту оборотних коштів у результаті запропонованих рекомендацій дозволить звільнити кошти та збільшити обсяг виробництва без додаткових фінансових ресурсів.

Реалізація цих заходів дозволить наростити обсяги одержуваного прибутку, рівень рентабельності, і, зрештою, призведе до підвищення ефективності діяльності підприємства у цілому.

Список використаних джерел

1. Азаренкова Г.М., Журавель Т.М., Михайленко Р.М. Фінанси підприємств: навч. посіб. К.: Знання-Прес, 2006. 287 с.
2. Азрилиян А.Н. Большой экономический словарь. 4-е изд. доп. и перераб. М.: Институт новой экономики, 1999. 1248 с.
3. Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.Л., Петрова К.Я. Фінансова діяльність підприємства: підручник. К.: Либідь, 2008. 320 с.
4. Бланк И.А. Управление капиталом: уч. курс. Киев: Эльга, Ника- Центр, 2004. 576 с.
5. Бланк І.А. Фінансовий менеджмент. К.: Ника-Центр, Эльга, 2010. 680 с.
6. Бланк І.О., Ситник Г.В. Управління фінансами підприємств: підручник. Київ: КНЕУ, 2006. 780 с.
7. Біологічні активи. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30. Наказ Міністерства фінансів України від 18.11.2005 р. № 790. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05#Text>
8. Бондаренко О.С. Методологічні основи управління оборотними активами підприємств. Інвестиції практика та досвід. 2008. № 4. С. 40–44.
9. Бондаренко О.С. Проблеми нормативно-правового регулювання обліку оборотних активів на вітчизняних підприємствах. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2358>
10. Брігхем Є.Ф. Основи фінансового менеджменту: підручник. К.: Молодь, 1997. 1000 с.
11. Брушко Г.В. Методологічні основи управління оборотними активами. Культура народів Причорномор'я. 2010. № 179. С. 31–33.
12. Ватченко О.Б., Тахмазова І. Б. Управління оборотним капіталом підприємства. Економічний простір. 2011. № 50. С. 193–200.
13. Витвицька У.Я., Андрійчук І.В., Петрунів Д.В. Інтегральна оцінка ефективності управління оборотними активами на прикладі вітчизняних енергопостачальних підприємств. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_28/1/21.pdf

14. Господарський кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
15. Гоцуляк С.М. Деякі аспекти управління оборотним капіталом підприємства. Вісник соціально-економічних досліджень. 2018. № 41(2). С. 38-44.
16. Дебіторська заборгованість. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10. Наказ Мініфіну України від 08.10.99 р. № 237. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
17. Дехтяр Н.А., Дейнека О.В., Чорноус Т.М. Управління оборотними активами підприємства. Економіка та суспільство. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/97.pdf.
18. Дробошевська Т.В., Фільштейн Л.М. Економічна сутність оборотного капіталу, його роль у фінансово-господарській діяльності підприємства. Наукові записки. URL: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/4736/1/42_2012-204-207.pdf
19. Дукаль Г.С. Управління обіговим капіталом та його вплив на фінансовий стан підприємств. URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu//19_1/181_Dukal_19_1.pdf
20. Єрмак С.О. Концептуальні основи ефективного управління оборотним капіталом на підприємствах роздрібної торгівлі побутовим обладнанням. Вісник Донецького університету економіки та права. 2008. № 1-2. С. 76–83.
21. Ждан В.І., Хаустова Є.Б., Колос І.В., Бондаренко О.С. Теорія бухгалтерського обліку: навч. посіб. К.: Центр на-вчальної літератури, 2006. 384 с.
22. Загальні вимоги до фінансової звітності. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1. Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
23. Запаси. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9. Наказ Міністерства фінансів України №246 від 20.10.99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text>

24. Звіт про рух грошових коштів. Міжнародні стандарти фінансової звітності 7. Стандарт від 01.01.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_019#Text

25. Злупко С.М. Історія економічної теорії: навчальний посібник. К. : Знання, 2005. 719 с.

26. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затверджено Мінфіном України від 08.02.2014 р. № 48. URL: <http://www.rada.gov.ua>.

27. Кореніцина Т.В., Іванова Г.М. Інтегральна оцінка ефективності управління фінансуванням оборотних активів будівельних підприємств Донецької області. Інноваційна економіка. 2013. № 1. С. 115–119.

28. Корнійчук Л.Я., Татаренко О., Поручник А.М. Історія економічних учень: навчальний посібник. К. : КНЕУ, 1999. 562 с.

29. Косарева І.П., Великий Ю.М., Капустенко Ю.М. Теоретичні основи систематизації поняття «оборотний капітал» та характеристика його складових елементів. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/58.pdf

30. Круш П.В., Мастюк Д.О. Еволюція теоретичних підходів визначення сутності капіталу підприємства. Національний Технічний Університет України «КПІ». URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/45314>

31. Кустріч Л.О. Підвищення рівня управління оборотним капіталом. Вісник Хмельницького національного університету. 2010. № 3. С.103–106.

32. Ламанов С.В. Система завдань управління оборотним капіталом підприємства. Управління розвитком. 2011. №1 (98). С. 155–158.

33. Люта О.В., Єйбоженко О.С. Система управління оборотними активами підприємства. Молодіжний вісник УАСБ НБУ. 2013. № 5. С. 230–239.

34. Мазаракі А.А. Економіка торговельного підприємства : підручник для вузів. К. : «Хрещатик», 1999. 800 с.

35. Марусяк Н.Л. Кругообіг оборотного капіталу як основа забезпечення фінансової результативності підприємства. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. 2010. Вип. II (38). С. 80-86.

36. Марусяк Н.Л. Оборотний капітал промислового підприємства: формування і використання. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Тернопільський національний економічний університет. URL: <http://referatu.net.ua/referats/7569/176613>

37. Муравьева Н.Н., Дубинина Т.В. Методика оценки эффективности управления оборотным капиталом в коммерческих организациях URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodika-otsenki-effektivnosti-upravleniya-oborotnym-kapitalom-v-kommercheskih-organizatsiyah>

38. Муравьева Н.Н., Талалаева Н.С. Формирование системы показателей эффективности управления финансами на предприятиях реального сектора экономики. Аудит и финансовый анализ. 2017. № 2. С. 206-214.

39. Нематеріальні активи. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8. Наказ Міністерства фінансів України від 18.10.1999 р. № 242. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99#Text>

40. Носань Н. С., Мартінович В.Г. Сутність та генезис економічної категорії «оборотний капітал підприємства». Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск 15. 2017. С. 275-275.

41. Оберемчук В.Ф. Стратегія підприємства: короткий курс лекцій. Київ: МАУП, 2000. 128 с.

42. Основні засоби. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7. Наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>

43. П'ятак Т.В., Борзенко В.І., Демьохіна О.О. Моделювання процесів управління оборотним капіталом підприємства. URL: http://archive.nbuiv.gov.ua/portal//Natural/vcpi/TPtEV/2011_25/statiya/Borzenko.pdf

44. Пархоменко О.П. Концепція формування та використання оборотного капіталу промислового підприємства. Наук. пр. Нац. ун-ту харч. технологій. 2010. № 36. С. 21–25.

45. Пархоменко О.П. Система управління оборотним капіталом промислового підприємства. Торгівля і ринок України. 2009. Вип. 28. Т.2. С. 232–240.

46. Пельтек Л.В., Писаренко С.М. Методологічні аспекти формування системи управління оборотними активами підприємства. Вісник Запорізького національного університету. 2010. №1(5). С. 43–49.

47. Податковий Кодекс України. Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

48. Поддєрьогін А.М. Фінансовий менеджмент: підручник. Київ: КНЕУ, 2008. 536 с.

49. Поддєрьогін А.М., Білик М.Д., Буряк Л.Д. Фінанси підприємств: навчальний посібник. К.: КНЕУ, 2004. 546 с.

50. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

51. Про внесення змін до Методики оцінки вартості об'єктів оренди: Постанова Кабінету Міністрів України від 2 січня 2003 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3-2003-%D0%BF#Text>

52. Про захист економічної конкуренції. Закон України від 11.01.2001 р. № 2210. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>

53. Про зовнішньоекономічну діяльність. Закон України від 16.04.1991 р. № 959–XI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

54. Про інвестиційну діяльність. Закон України від 18.09.1991 р. № 1955–XII ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>

55. Про оренду державного та комунального майна. Закон України від 10.04.1992 р. № 2269–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>

56. Про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації: Положення затверджене Наказом N№49/121. Міністерства фінансів України та Фондом державного майна України від 26.01.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01#Text>

57. Рехачова А.М. Облік в управлінні оборотним капіталом торговельного підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз і аудит». К., 2006. 24 с.

58. Соломіна Н.Ю. Розкриття сутності оборотного капіталу підприємства як комплексної фінансово-економічної категорії. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2011. № 36. 2011. С. 81-85.

59. Сорока Р.С. Обіговий капітал: генезис, сутність та функції. Науковий вісник НЛТУ України. Львів НЛТУ України. 2007. Вип. 17.2. С. 213–220.

60. Сурніна К.С. Послідовність використання аналітичних процедур при аудиті оборотних активів акціонерних товариств. С. 122125. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/59542/35Surnina.pdf?sequence=1>

61. Фінансові інвестиції. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12. Наказ Мінфіну України від 09.08.13 р. № 290. URL: <http://www.rada.gov.ua>.

62. Ходжава К.Я. Стратегічні напрями підвищення ефективності управління оборотним капіталом. Управління розвитком. 2012. №19(140). С. 161–163.

63. Хохлов М.П., Ярещенко Т.О. Теоретична сутність оборотного капіталу підприємства. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/10_ukr/71.pdf

64. Хромых Н.А. Аналитические показатели финансирования оборотных активов организации. Экономический анализ: теория и практика. 2011. №38 (245). С. 31-36.

65. Цивільний Кодекс України. Закон України № 435-IV від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

66. Чобіток В.І., Пятиколотова К.С. Управління оборотними активами підприємства: теоретичний аспект. Вісник економіки транспорту і промисловості 2013. № 41. С. 230-241.

67. Чубка О.М., Рудницька О.М. Оцінка методів управління оборотним капіталом промислових підприємств. Проблеми економіки та управління. 2009. №640. С. 440–445.

68. Шматковська Т.О., Демедюк Л.В., Ярошук Ю.В. До проблематики нормативно-правового забезпечення обліково-аналітичного процесу щодо оборотних активів підприємства. URL: <http://global-national.in.ua/issue-9-2016/17-vipusk-9-lyutij-2016/1819-shmatkovska-t-o-demedyuk-l-v-yaroshchuk-yu-v-do-problematiki-normativno-pravovogo-zabezpechennya-oblikovo-analitichnogo-protsesu-shchodo-oborotnikh-aktiviv-pidpriemstva>

69. Шматковська Т.О., Поліщук В.Л. До питання трактування економічної сутності оборотного капіталу в аспекті особливостей функціонування торговельних підприємств. Економічний вісник Донбасу. 2012. № 3(29). С. 119-122.

70. Ядгаров Я.С. История экономических учений: учебник для вузов. М.: ИНФРА-М, 2000. 320 с.

71. Яковлев Ю.П. Економіка торгівлі з використання інформаційних технологій: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 376 с.

ДОДАТКИ

